

OLD RHENEN

ZEVENENTWINTIGSTE JAARGANG

JANUARI 2008

NO. I

Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen en Omstreken

Voorzitter : dr. H.P. Deys, Rhenen, tel. 0317-612812
Secretaris : W.H. Strous, Bruine Engseweg 25,
3911 CJ Rhenen, tel. 0317-614067
Penningmeester : L.E.G. Bultje – van Dillen, Wageningen
Postbank 1211163, tel. 0317-472129
Logistiek, Ledenwerving : H.B. Gieszen ing., Bruine Engseweg 40
en PR 3911 CL Rhenen, tel. 0317-616076
Leden : H.E. Dekhuijzen, Rhenen, tel. 0317-612653
J.M.D. Doorman, Rhenen, tel. 0317-613279
dr. A.J. de Jong, Voorthuizen, tel. 0342-471039
Website: : www.oudrhenen.nl

Redactiecommissie Oud Rhenen:

Dr. A.J. de Jong, Voorthuizen, tel. 0342-471039
W.H. Strous, Rhenen, tel. 0317-614067

Inleveren kopij: Bruine Engseweg 25, 3911 CJ Rhenen

ISSN-1384-3338

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen dan na schriftelijke, voorafgaande toestemming van de redactie.

Op de omslag het oudst bekende zegel van de stad Rhenen uit mei 1258, aanwezig in het Archief van de Ridderlijke Duitsche Orde - Balije van Utrecht 1200-1811, inv. nr. 1440, doorsnede 7½ cm.

Randschrift: SIGILUM . BURGENSIIUM . DE . RENE

Aan dit zegel ontleent de gemeente Rhenen haar claim op (tenminste) 750 jaar stadsrechten in 2008.

Ontwerp en druk: Drukkerij Cunera b.v., Rhenen

O U D R H E N E N

Tijdschrift voor de Historie van Rhenen

uitgegeven door de

Historische Vereniging

Oudheidkamer Rhenen en Omstreken

zevenentwintigste jaargang

januari 2008

no. 1

Inhoudsopgave

Sigillum Ecclesiae Rhenensis. Een uniek en bijzonder hervormd kerkzegel. <i>Willem H. Strous</i>	blz. 5
De vergunning tot het houden van een paardenmarkt in Rhenen werd in 1552 na een verrichte veerkeerstelling verleend. <i>H.P. Deys</i>	blz. 25
Genealogie en Heraldiek, en de relatie Rhenen/Schoonhoven. <i>Ad J. de Jong</i>	blz. 33
Koninklijke Erepenning	blz. 43
Jaarverslag 2007 Werkgroep Archeologie Rhenen (WAR) <i>Ton van Drunen</i>	blz. 45
(Financiële) Jaarverslagen 2007 Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen e.o., Stichting Publicaties Oud Rhenen en Stichting 'Vrienden van het gemeentemuseum Het Rondeel' te Rhenen	blz. 49

Van de redactie.

In ons septembernummer is een vervelende fout geconstateerd.

In het verhaal over Jan Hendrik van Eck, organist van de Cunerakerk etc., zijn
 alleen de eerste drie met een asterisk (*) aangegeven kaderteksten van de hand van
 musicus Jan van Laar. De bijdragen over de Chevrolet van Van Eck en het oprich-
 tingsjaar van Euphonia zijn van de auteur Ben van Laar.

Een historische vereniging heeft tot doel het vastleggen van juiste informatie,
 vandaar deze rectificatie. Met excuses aan de heren Van Laar en Van Laar.

Ben van Laar merkt verder nog op dat: op p. 21 bij de foto 2x staat "vrnl", dat moet
 zijn "vlnr"; de vrouw zittend links is Rieka van der Vliet, later getrouwd met Jo Meyer
 de slager. En op p. 20: de vrouw staande 4e van links, met stropdas, is juffrouw Oostra,
 onderwijzeres op de School met den Bijbel, later getrouwd met meester Berkenpas.

De redactie wenst alle lezers een voorspoedig en gezond 2008, en de Historische
 Vereniging Oudheidkamer Rhenen e.o. een succesvolle voortzetting van het jubile-
 umjaar. En wenst zichzelf vele auteurs die voortdurend vragen stellen over het verle-
 den van Rhenen en daarover ook willen publiceren in ons gezamenlijk *Oud Rhenen*.

Sigillum Ecclesiæ Rhenensis.

Een uniek en bijzonder hervormd kerkzegel.

Wilem H. Strous

De (voormalige) hervormde gemeente Rhenen, per 1 januari 2007 opgegaan in de protestantse gemeente Rhenen, bezit een kerkzegel dat enig is in zijn soort. Dat komt omdat de toenmalige kerkenraad als enige kerkenraad in heel Nederland zijn zegel als wapen in 1818 door de Hoge Raad van Adel liet bevestigen. Een zegel dus om zorgvuldig mee om te gaan, om het door te kunnen geven aan het nageslacht, zoals de generaties vóór ons dat 'sedert onheugelijke tijden' ook hebben gedaan, zodat het in lengte van jaren gebruikt kan blijven worden.

Het zegel dat in 1818 door de Hoge Raad van Adel als wapen van de Hervormde Gemeente Rhenen bevestigd werd.

De twee kleine gebrandschilderde ramen in de Cunerakerk

Bovenin het raam boven de noord-ingang van de Cunerakerk zitten twee kleine gebrandschilderde ramen. Bezoekers van de kerk wordt uitgelegd dat het ene raam het wapen van de gemeente Rhenen voorstelt en het andere het zegel van de hervormde gemeente Rhenen. Ik heb me vaak afgevraagd waarom het kerkzegel samen met het gemeentewapen daar naast elkaar zijn aangebracht. Antwoord op die vraag kreeg ik tijdens mijn werk aan het kerkelijk archief van de hervormde gemeente Rhenen. Ik trof wat onvolledige correspondentie uit 1949/1950 aan tussen de emeritus predikant Van Willenswaard¹ in Apeldoorn, de burgemeester van Rhenen Bosch ridder van Rosenthal², en de Rhenense kerkvoogdij³.

Van Willenswaard antwoordt de burgemeester, die nog niet zo lang in Rhenen was en aan wie hij waarschijnlijk was aanbevolen als informatiebron, dat hij altijd veel belang had gesteld in de geschiedenis van de Cunerakerk, -toren en -legende en daarbij een grote portefeuille had aangelegd met vele gegevens, illustraties, tekeningen, beschrijvingen enzovoort. Deze verzameling was, zoals hij dat noemde, zijn kostelijk bezit. Maar al dat materiaal was helaas in mei 1940 verbrand zodat hij op de vragen van Bosch van Rosenthal uit zijn herinneringen moest putten. Het blijkt dat Bosch van Rosenthal het plan had opgevat om de kerk enige glas-inloodraampjes aan te bieden, ter gelegenheid van de ingebruikname na het herstel van alle oorlogsschaden⁴. Van Willenswaard beschrijft de vroegere toestand als volgt: één raam met de granaatappel, daarnaast een raam met sleutels – hij dacht dat er twee waren afgebeeld -. Links dus, op een schild van azuur een gouden opengebar-

sten granaatappel. De pitten of bessen waren vuurrood en, hier zet van Willenswaard een vraagteken, de schil lichtrood. Van Willenswaard verwijst naar de afbeelding op de omslag van zijn 'Korte beschrijving'⁵ voor wat betreft de vorm. Hij herinnert zich dat het een prachtige indruk maakte vooral als het zonlicht er doorheen scheen. Bosch van Rosenthal moet de oude toestand ook gekend hebben want hij had opgemerkt dat de sleutels een ijle indruk maakten, wat Van Willenswaard beaamt. De oud-predikant vindt het daarom een prachtige oplossing als naast het kerkzegel nu het stadswapen zou worden aangebracht, het rood en het blauw zouden er kleur aan geven. Hij verwijst naar een schilderijtje met het stadswapen dat op het gemeentehuis hangt en hij raadt de burgemeester aan om de achterzijde eens los te maken omdat zich daar wel eens een oorkonde zou kunnen bevinden! Ze zijn het er beiden over eens dat de stand van de sleutel in het gemeentewapen onderwerp van discussie blijft.

Op 5 mei 1950 schrijft Bosch van Rosenthal aan de kerkvoogdij en 'overige kerkelijke Colleges van de hervormde gemeente te Rhenen' dat het hem veel voldoening geeft dat kort daarvoor de Cunerakerk weer voor de eredienst in gebruik kon worden genomen, hetgeen na alle rampen en onheilen die de kerk hadden getroffen reden voor grote dankbaarheid is. Hij wil zijn persoonlijke dankbaarheid uiten door het aanbieden van een tweetal kleine gebrandschilderde ramen voorstellende het wapen van de gemeente Rhenen en het wapen van de kerk met daaronder een spreuk waarvan kort gezegd de inhoud is: de taak van de overheid tegenover de kerk, en de taak van de kerk tegenover de overheid. Hij stuurt een ontwerp mee, wat overigens niet teruggevonden is, helaas.

Vóóordat hij de opdracht verstrekt tot het vervaardigen van de ramen wil hij horen of zijn geschenk de volle instemming heeft van alle kerkelijke colleges.

Drie weken later antwoordt de secretaris-kerkvoogd namens kerkenraad, kerkvoogden en notabelen dat het geschenk met instemming wordt begroet. Het wordt op zeer hoge prijs gesteld dat hiermee het monumentale kerkgebouw meer luister wordt gegeven.

Het is niet bekend door wie de ramen worden gemaakt, noch wanneer de ramen worden aangebracht, noch waarom besloten wordt deze keer voor het raam boven de noordingang te kiezen. En het zal toch ook wel met enig vertoon zijn gebeurd, mogen we aannemen.

Het linkerraam, vanuit de kerk gezien, geeft het stadswapen weer met de spreuk *'en laat de overheid nooit de raad van de kerk in de wind slaan'*. Het rechterraam toont het hervormde kerkzegel met de woorden *'laat de kerk nooit de eerbied voor de overheid verliezen'*. De spreuk op deze manier geplaatst, van links naar rechts, vormt geen lopende zin zodat gesteld kan worden dat de ramen verkeerd om zijn gezet! Een begrijpelijke fout als men bedenkt dat de ramen waarschijnlijk van buitenaf zijn gezet terwijl de tekst van binnenuit te lezen moest zijn?

De twee gebrandschilderde ramen boven de noordingang (foto's R.M. Willemse, Rheden)

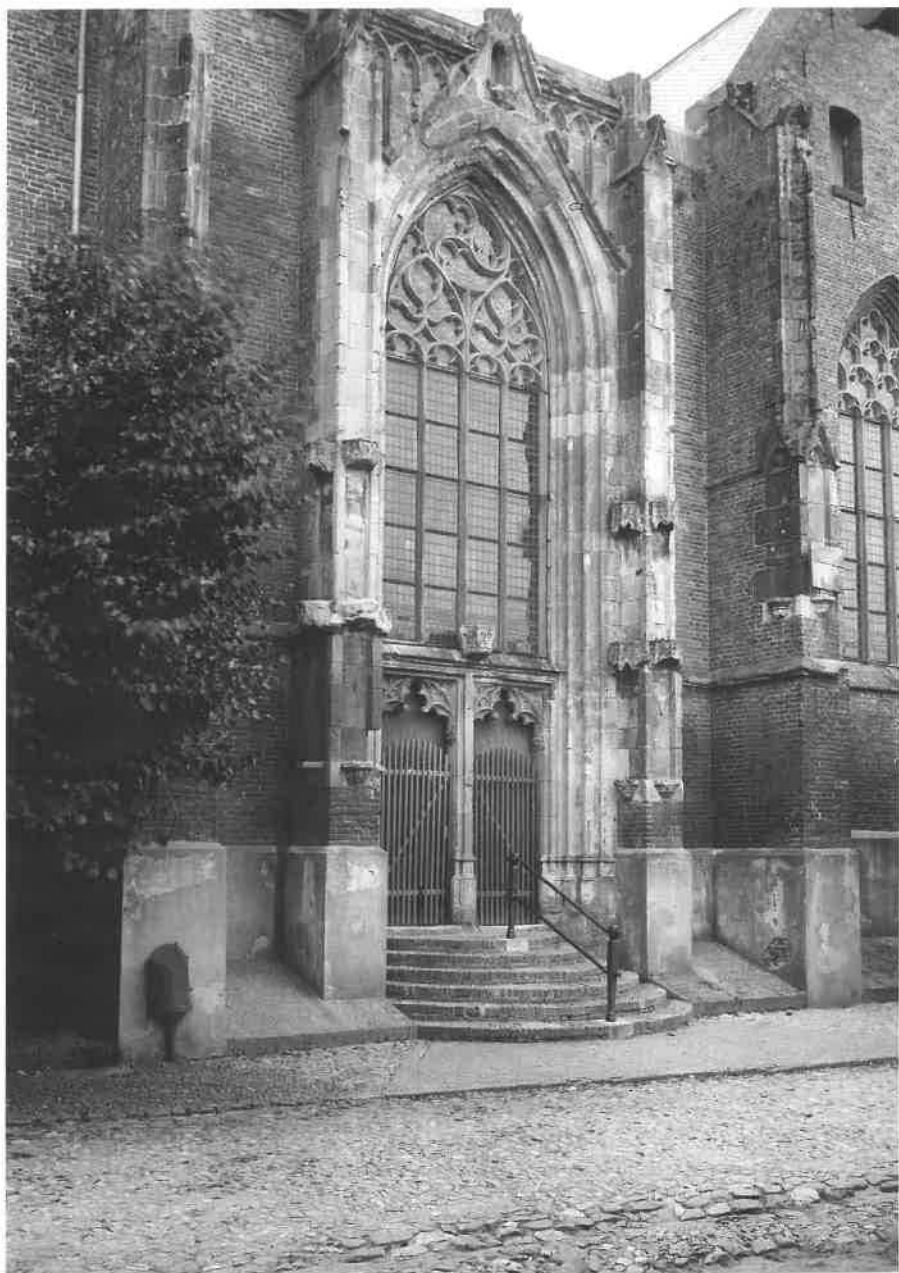
De twee vroegere gebrandschilderde ramen boven het zuidportaal

Uit Van Willenswaards brief blijkt dat de ramen die er in 1949 dus niet meer waren, niet op de plaats hebben gezeten waar de twee gebrandschilderde ramen nu zijn. Als Van Willenswaard schrijft over de prachtige indruk die het raam geeft als de zon er doorheen schijnt moet het raam aan de zuidzijde hebben gezeten. Mijn zegsman in Rhenense zaken⁶ wist zich inderdaad te herinneren dat boven het zuidportaal een paar glas-in-loodramen waren geweest, zoals ook ds. J. van der Heide in november 1941 in een brief schrijft⁷. Een bezoek aan de bibliotheek van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) te Zeist was noodzakelijk in de hoop dat daar beschrijvingen of tekeningen zouden zijn van de toestand van de kerk vóórdat de rampen van 1934, 1936 en 1945 plaatsvonden, met vermelding van glas-in-loodramen. Want ook aan de noordzijde van de kerk waren dus zulke ramen geweest, al was Van Willenswaard daarvan niet onder de indruk geweest en vond hij het niet de moeite waard die te beschrijven, jammer genoeg. Er liggen bij de RACM inderdaad vele dossiers over de verschillende restauraties van de Cunerakerk en van inventarisaties van beschadigingen, maar van beschadigde of verdwenen glas-in-loodramen wordt daarin niet gerept. Toch was het bezoek nuttig want in het fotoarchief liggen een paar foto's van de noord- en zuidportalen van vóór de Tweede Wereldoorlog. Op het raam boven het noordportaal zijn geen gebrandschilderde ramen met wapens te onderscheiden, op die van het zuidportaal wel⁸. De foto van 7 augustus 1919 laat, met enige moeite vanwege het standpunt dat de fotograaf had ingenomen, twee glas-in-loodraampjes zien, met links het kerkzegel, de granaatappel, en rechts een wapen met twee gekruiste sleutels.

Het wapen met de twee sleutels boven het zuidportaal kan van drie families zijn:

1. Klerck. Een bekende Rhenense familie uit de 17^e en 18^e eeuw. De Jong en Otterlo beschrijven hun wapen als volgt: In zilver twee schuingekruiste zwarte sleutels (van gewone vorm)⁹. Mr. Dirk Klerck, *Zutphen 11-09-1738, †'s-Gravenhage 26-06-1807, was raad en burgemeester van Rhenen.
2. Schimmelpenninck. Eveneens in zilver twee schuingekruiste zwarte sleutels¹⁰. Tussen 1856 en 1928 woonde deze familie op Heimerstein. Jhr. G.J.A. Schimmelpenninck, *'s-Gravenhage 08-02-1854, †Den Dolder 13-12-1929, was van 21-03-1882 tot 28-08-1923 burgemeester van Rhenen.
3. Schimmelpenninck van der Oye. In 1654, 1674 en 1865 waren leden van dit geslacht Commandeur van Rhenen. Ook hun wapen wordt beschreven als in zilver twee schuingekruiste zwarte sleutels¹¹.

Van deze drie families is het het meest waarschijnlijk dat burgemeester G.J.A. Schimmelpenninck het kerkzegel en zijn familiewapen heeft geschonken in glas-in-lood boven de zuid-entree van de kerk.

Het zuidportaal met, slecht te zien, de twee gebrandschilderde ramen (foto RACM, Zeist, 7 augustus 1919)

NAMEN DER STEDEN, ALS MEDE DER HEERLIJKHEDEN EN CORPORATIEN.	AFTEKENING VAN HET W A P E N.
<i>De Kerkenraad der Hervormde Gemeente der Stad. Rhenen een jehude van Lazare, waerop een gouden granaatappel.</i> <i>Het Kolligie van Gecommitteerde tot de Juridie van den Slaverdyk gewensdeld, het eerste van zilver, te lo- den met een rood kruis, het tweede van goud, waerop drie kroonen bladeren, het derde die de tong gheleenevoren, het vierde van goud, waerop drie swarte haren, het tweede afgevoerd van witte flossen van goud en blauwe. Het vierde deel van zilver met twee rode flomladders en ge- verdund met twee flossen rood, het vijfde bekleet met een goud flosse, waerop een kroon- ingel houdende in donkerp linderpoort van zilver.</i> <i>Het Kolligie van Dijkgraaf en Meester van de Buische Verre van Seldendyk een jehude van den duelen het eerste van rood, bekleet met negen zilveren haren, tweede van wit, het derde van blauw; het vierde van goud waerop twee zilveren</i>	

Inschrijving in 's Lands Wapenboek van het wapen van de hervormde gemeente te Rhenen (foto Hoge Raad van Adel, 's Gravenhage)

Overigens moeten er in de loop der eeuwen in de Cunerakerk vele gebrandschilderde ramen hebben gezeten. In de kerkrekeningen zijn diverse verwijzingen te vinden naar het aanbrengen van ramen door, bijvoorbeeld in 1630/1631, 'Mr Dirck glaesmaecker van twee glazen Dominum Helmichium vereert VIII£', en in 1631/1632 'Betaelt voor een glas aan Burgemr. Stoutenburch vereert XV£¹². Ook Willem Huybertsen Buddingh liet anno 1625 zijn wapen en dat van zijn huisvrouw Nelcken Lijsters in een kerkraam aanbrengen¹³. Verder heeft Saenredam, toen hij het interieur van de Cunerakerk tekende in 1644 het raam aan de noordoostzijde voorzien van een mansfiguur.

Herkomst van het kerkzegel

Mijn nieuwsgierigheid naar de herkomst van het kerkzegel was gewekt. Het zegel stond tot kort geleden op briefpapier en enveloppen, en staat nog op liedbundels die door de kerkvoogdij zijn aangeschaft ten behoeve van bezoekers van de erediensten. Ook op bijbels uit de 19^e eeuw die in het koor van de Cunerakerk liggen is het kerkzegel op de omslag ingedrukt.

Onafhankelijk van wat De Jong en Otterlo al in 1996 schreven¹⁴ kwam ik al surfend op het internet terecht op de website van de Hoge Raad van Adel in Den Haag. Daar trof ik in de index de vermelding dat aan de kerkenraad van de hervormde gemeente Rhenen op 30 september 1818 het besluit werd bevestigd door de Hoge Raad dat een wapen is toegekend. Op mijn vraag of ik in de studiezaal de correspondentie mocht nazien kreeg ik per e-mail een uitvoerig antwoord van de secretaris, de heer mr. E.J. Wolleswinkel.

De heer Wolleswinkel schrijft dat de bevestiging van het wapen aan de kerkenraad te Rhenen als een bijzonderheid kan worden gezien en vindt het interessant te vernemen dat het wapen nog zo leeft binnen de gemeente.

Hij schrijft verder (het volgende is overgenomen uit zijn e-mail):

Na de installatie in 1814 van de latere koning Willem I als Souverein Vorst werd besloten een centrale registratie van wapens van overheidsorganen in te voeren. De in datzelfde jaar opgerichte Hoge Raad van Adel werd bij besluit van 24 december 1814, nr. 32, ermee belast gemeenten, heerlijkheden en waterschappen aan te schrijven om bevestiging dan wel verlening van een wapen aan te vragen. Het betreft hier dus publiekrechtelijke lichamen, maar om onduidelijke redenen heeft ook een klein aantal privaatrechtelijke lichamen aan de oproep gevolg gegeven en het bijzondere is dat de Raad tengevolge van een (te) ruime interpretatie van het souverein besluit ook deze aanvragen heeft gehonoreerd. Wat de kerkenraad van Rhenen er als enige in heel Nederland toe heeft bewogen om de aanvraag te doen is hier niet bekend.

wille
 32

Aan den Hogen Raad van
 Adell der Verenigde Neder-
 landen.

Gieft verbiedig te kennen de kerken Raad de
 Hervormde Gemeente der Stad Rhenen in de
 Provincie Utrecht. Dat dezelve, Seiert
 onheugelyke tyden, hunne kerkelyke acten,
 trouwbrieven, attestaten en andere Docu-
 menten, heeft bezeugeld en gecachtteerd, met
 een wapen, waar van het afdruksel hier
 by word overgelegd, omschreven met deze
 Clum Ecclesiae Rhenensis,
 de Supplianten gaarne ten
 dien behouden. —

De voorschreeve Kerken Raad
 zoekt dat het H Hoog Edel
 gen mag, daer toe de moe-
 te verlenen. —

Welkdoende &
 J. K. K. K. K.
 Agent van kerkelyke zaken

De aanvraagbrief met het kerkzegel, circa 1818 (foto Hoge Raad van Adel, 's Gravenhage)

Ik hoefde niet naar den Haag af te reizen om de correspondentie in te zien want die bestaat slechts uit een ongedateerde brief van de kerkenraad, vergezeld van een klein afbeeldinkje in zwart/wit van het gewenste wapen, ingediend en gezegeld door J.A.Keuchenius, Agent van kerkelijke zaken. De heer Wollewinkel stuurde scans mee van de afbeelding en de beschrijving van het wapen uit het officiële register maar zegt daarbij dat deze onderdeel uitmaken van de akte van bevestiging c.q. het diploma dat destijds is uitgereikt aan de kerkenraad. Het zegel en het briefje worden hierbij afgedrukt waaruit blijkt dat al in 1818 het zegel werd gebruikt!

De e-mail van de heer Wolleswinkel gaat verder met:

Van bevestiging wordt gesproken indien het betreffende wapen (zoals meestal het geval was) reeds vóór 1814 bestond. De brief van de kerkenraad spreekt in dit verband van een bestaan 'sedert onheuglijke tijden', de in die tijd gebruikelijke formulering als men niets wist van oorsprong en betekenis van het wapen. Vermoedelijk heeft dit wapen vooral of uitsluitend als (ongekleurd) zegel gefungeerd. Aangezien voor wapens wel kleuren zijn vereist, werd in geval deze niet bekend waren, door de Hoge Raad van Adel gebruik gemaakt van de kleuren van het Rijkswapen, zijnde goud (de figuur) en blauw (het veld). De granaatappel staat symbool voor 'vruchtbaarheid en eensgezindheid, ook van nederigheid, waarheid, openhartigheid, goedhartigheid. Onaanzienlijk van buiten, doch van binnen fraai rood en met smakelijk verfrissend sap'¹⁵.

Op mijn opmerking in mijn e-mail dat het mij intrigeert dat op dezelfde datum aan de gemeente Rhenen en het waterschap de Rhenense Neude en Achterbergsche Hooilanden wapens zijn toegekend antwoordt de heer Wolleswinkel dat dat niets bijzonders is omdat de honderden aanvragen uit die tijd vaak gebundeld werden afgehandeld.

Ik ben van mening dat de verwevenheid van de besturen in die tijd de oorzaak is geweest dat gelijktijdig met de gemeente en het waterschap ook voor de kerk bevestiging werd gevraagd van het wapen; er zijn één of meerdere personen voor verantwoordelijk geweest die in alle drie de organen zitting hadden¹⁶.

Vroegste afbeelding van de granaatappel

Een volgende vraag die ik mijzelf stelde was het gevolg van een verwijzing van Adriaan P. de Kleuver: 'Het kerkzegel stelt een granaatappel voor. Het titelblad van het Passionaal van Jan Veldener (Utrecht 1480), voorstellende de dood van Sinte Kunera, vertoont rechts zulk een granaatappel'¹⁷.

Een granaatappel! Zou het kerkzegel van Rhenen zo oud zijn? Dan heeft het dus de Reformatie overleefd?!

Het is een teleurstelling als blijkt dat Korporaal¹⁸ in bijlage 7: Inventarisatie zegels 1571-1618 géén melding maakt van Rhenen. Hij maakt gebruik van J.H. de Vey Mestdagh's *Verzegeld Verleden*, aangevuld en gecorrigeerd met gegevens uit eigen onderzoek. In deze lijst geeft hij een overzicht van in gebruik zijnde zegels vanaf de eerste Synode in 1571 in Emden tot aan de Nationale Synode van Dordrecht in 1618. De lijst telt 52 kerkenraden, beginnend met Breda in 1572 en eindigend met Schiedam in 1618.

Bij zijn alfabetische inventarisatie per plaats vermeldt Korporaal Rhenen als volgt:

Centraal in het zegel is een granaatappel opgenomen. Het merkwaardige is, dat de granaatappel zijn bloedrode kroon houdt tot hij rijp is. Dan barst de schil en worden de rode besjes binnenin zichtbaar. Dit is duidelijk tot uitdrukking gebracht op het zegel. De granaatappel is een zinnebeeld van vruchtbaarheid en van de eenheid, maar ook van de volheid van Christus.

Zeer bijzonder is dat de kerkeraad van deze gemeente van Koning Willem I in 1818 het recht verkreeg om het zegel als wapen te voeren. In de oorkonde staat: 'Vanwege den Koning. De hooge raad van adel, gebruik makende van de magt aan denzelve verleend, bij besluit van den 20sten Februari 1816, bevestigt bij dezen de Kerkeraad der Hervormde gemeente der stad Rhenen (prov. Utrecht) ingevolge het door haar gedaan verzoek, in het bezit van het navolgende Wapen: "Zijnde een schild van lazuur waarop een gouden granaatappel". Gedaan in 's-Gravenhage den 30sten September 1818. Ter Ordonnantie van den hooge raad, de Wacker van Zon, Secretaris

Het ontwerp is onbekend. Korporaal heeft het zegel aangetroffen op stukken uit 1767, én hij heeft de oorkonde van september 1818 gezien, maar hij geeft geen bronvermeldingen.

Veel van de gegevens die Korporaal heeft kunnen inzien, zijn voor mij onbereikbaar. De uitgebreide zegelcollectie van het archief van de Protestantse Kerk in Nederland bleef voor mij gesloten. Het archief is aangetast door schimmel en zou in december 2007 worden bestraald. Daarna, als alles volgens plan verloopt, wil men in de loop van 2008 beginnen aan een beschrijving van het archief dat op dit moment niet op orde is.

Van 2 december 1999 t/m 5 februari 2000 organiseerde de Protestantse Kerk in Nederland ter gelegenheid van de opening van haar hoofdkantoor in Utrecht de tentoonstelling *Omvoltooid Verleden. Honderd jaar landelijk kerkenwerk*. Op het tentoonstellingsaffiche wordt een geopend kistje getoond met daaromheen bladen met zegels en stempels. Wat zou ik de inhoud van dat kistje graag in handen gehad willen hebben.

Het tentoonstellingsaffiche
*Onvoltooid Verleden met
het zegelkistje (coll.
A.J. de Jong, Voorthuizen)*

*Een opengesneden
granaatappel
(foto A.J. de Jong,
Voorthuizen, 2007)*

De PKN-archivaris was wel zo vriendelijk om fotokopieën te sturen uit het dossier over het Rhenense kerkzegel. Het blijkt dat ds. Van Willenswaard in 1941 in drie achtereenvolgende nummers van het toenmalige kerkblad¹⁹ het hoe en waarom van het kerkzegel beschrijft. Wat hij verhaalt is ons nu wel bekend maar wat ons in zijn artikelen interesseert is:

Intussen heb ik in handen kunnen krijgen, de oorkonde waarin de kerkeraad het recht krijgt dit wapen te voeren. Het lijkt mij wel van belang voor onze gemeente, dit te weten, en deze oorkonde eens bekend te maken.

De oorkonde is een stuk oud-hollandsch papier van ongeveer 40 cm bij 35 cm. Bovenaan staat met grote letters gedrukt: 'van wege den Koning'. Dan volgt []. Volledigheidshalve voeg ik er nog bij, dat het grote zegellak van 5 cm middellijn, helaas! van deze oorkonde blijkbaar is weggeraakt. Vervolgens dat er twee begeleidende brieven bijgesloten waren. De ene, een officieel gedrukt stuk vermeldt: 'dat de door Zijne Majesteit daarvoor betaalde taxe en leges te zamen bedragen de somma van Vijftien gulden'. De andere, een geheel geschreven stuk, is van den heer H. Keuchenius, nader aangeduid als 'Agent van K.K.Zaken', die mededeelt: 'Mijne voorschotten en salaris bedragen 18.30'. [] Het is een goede gedachte van H.H. Kerkvoogden, deze oorkonde te laten inlijsten en in onze gerestaureerde Cunera-kerk weldra, naar wij hopen, een goed plaatsje te geven, zoodat alle belangstellenden ervan kunnen genieten. Van Willenswaard heeft de oorkonde dus nog gezien en in handen gehad. Maar waar is dit unieke stuk nu? In het PKN-archief in Utrecht? Waar Korporaal 'm waarschijnlijk heeft gezien?

In november 1941 tikt ds. J. van der Heide vanuit zijn pastorie aan de Utrechtsestraatweg 64 een 'Waarde Collega' op de vingers, waarschijnlijk dr. J.J. Woldendorp, archivaris van de Commissie voor de Archieven der Nederlandse Hervormde kerk, toen te Leidschendam, omdat deze kort daarvoor geschreven had in 'De Jong Hervormde' dat het kerkelijk zegel van Rhenen ontleend was of gelijk was aan het stedelijk zegel. Van der Heide stuurt Woldendorp de kerkbodes toe als bewijs met verzoek een en ander te rectificeren in 'De Jong Hervormde'.

In het nog niet geordende archief van de hervormde gemeente te Rhenen bevindt zich een pachtcontract uit 1939 van de boerderij aan de Weidijk 15. Per 1 november van dat jaar wordt door de kerkvoogdij de bouwplaats 'De Granaatappel', groot 6.23.30 ha, verpacht aan Pieter Adriaan Elenbaas, landbouwer. Hoe komt de kerkvoogdij van die jaren er toe om vier kavels die al eeuwenlang in bezit van de kerk zijn onder de namen Kerkeweide en Kerkemolenkampje²⁰, te hernoemen in 'De Granaatappel'? Speelde ds. Van Willenswaard hier een rol met zijn historische interesse?

Voor deze boerderij werd in 1937 een bouwvergunning verleend waarna aannemer L. van Spanje te Elst(U) voor f 3.537,-- excl. glas-, schilder- en behangwerk de bouw aanneemt. Pachter Elenbaas heeft niet lang plezier gehad van dit nieuwe pand want op 9 mei 1940 werd de boerderij door Nederlandse militairen in brand gestoken omdat ze in het voorterrein van de verdedigingslinie rond de Grebbsluis was gelegen. Maar nog in 1940/1941 kwam er in het kader van de wederopbouw een nieuwe boerderij. De naam 'De Granaatappel' is echter verloren gegaan; noch de zoon en dochter van de eerste pachter Elenbaas, noch de huidige bewoners kunnen zich de naam herinneren.

De boerderij aan de Weidijk 15 (foto mw. M.I.A. Elenbaas, Wageningen)

De gevelsteen aan de boerderij Weidijk 15 toont aan dat het een wederopbouw-boerderij is: een klimmende leeuw uit de vlammen oprijzend, met jaartal 1940.

Het gebruik van kerkzegels

Toen eenmaal in het vierde kwart van de zestiende eeuw de reformatie in de Lage Landen zijn beslag had gekregen en er overal in het land kerkelijke gemeenten waren gevestigd, kwam er behoefte aan een waarmerk om de echtheid van uitgaande stukken vast te leggen²¹. Men greep terug op het aloude gebruik van zegels en vele gemeenten ontwierpen een eigen kerkzegel. Van de hervormde gemeente van Breda is bekend dat zij al in 1572 een attestatie zegelde. Had deze kerkenraad gehoor gegeven aan de oproep van de provinciale synode van Tours (België) van 1563?

Ook de eerste Nationale Synode van 1584 adviseerde de gemeenten om aan hen die uit de gemeente zouden vertrekken een attestatie of getuigenis mee te geven, gezegeld met het zegel van de gemeente óf getekend door twee kerkeraadsleden. Het was gebleken dat er nogal gesjoemeld werd met attestaties die alleen door een predikant waren getekend. Dat bedrog van alle tijden is en dat bedriegers vindingrijk zijn blijkt uit een notitie van de provinciale synode van Zuidholland van 1595 die voorschrijft dat niet gezegeld moet worden op was maar op zand

De wederopbouwsteen aan de oostzijde van de voormalige boerderij aan de Weidijk, naast waar eens de voordeur was (foto Willem H. Strous, augustus 2007)

omdat zegels op was soms daar vanaf getrokken werden om op andere papieren te worden geplakt.

Niet alle kerkelijke besturen waren enthousiast over de invoering van een kerkzegel. De kerkenordening van Utrecht van 1590 adviseerde geen zegel meer te gebruiken omdat het als een vóór-reformatorisch gebruik werd gevoeld. De provinciale synode van Zeeland van 1591 besloot dat kerkzegels geen enkele gelijkens mochten vertonen met lands- of stadszegels om aan te geven dat men geen invloed wenste van de staat in de kerk.

Uiteindelijk heeft de Nationale Synode van Dordrecht in 1618/1619 verordonneerd dat attestaties moesten worden afgegeven, ondertekend door twee kerkeraadsleden óf met één handtekening maar dan met kerkzegel.

In Rhenen werden in 1650 de twee predikanten Diemerbroeck en Ambrosius en de ouderling Van Geijn naar de classis in Wijk afgevaardigd met een geloofsbrief die was ondertekend door de kerkeraadsleden Cornelis Willemsz. erick en Bercheijck. Het kerkzegel werd toen dus niet gebruikt, tenminste niet voor geloofsbrieven; ook niet in 1653, 1665, 1670, 1873, 1920, 1938! Evenmin als in 1788 en 1806 toen de afgevaardigden met een gedrukte geloofsbrief naar de classisvergadering vertrok-

ken waarbij slechts één ouderling tekende²². In de brief van de kerkenraad aan de Hoge Raad van Adel in begin 1818 wordt geschreven dat kerkelijke acten, trouwbrieven, attestatiën en andere documenten van oudsher gezegeld en gecachetteerd werden. Zoals dat ook gebeurde door talloze andere kerkenraden in den lande. Op welke kerkelijk stukken uit 1767 heeft Korporaal het zegel toch gezien?

De overheid heeft zich blijkbaar nooit bemoeid met het ontwerp of het gebruik van de kerkzegels, althans zijn er uit de tijd van de Republiek geen voorbeelden van bekend. Pas koning Willem I tekende in 1817 een koninklijk besluit waarbij een kerkelijk zegel voor de hogere kerkbesturen werd vastgesteld. Dat werd hem niet in dank afgenomen want dat, onder andere, betekende een loslaten van het principe van scheiding van kerk en staat dat nog in 1795 in de nieuwe Bataafse staatsregeling was vastgelegd. Deze en andere bemoeiingen door Willem I met de organisatie van de kerk leidde in 1834 tot de Afscheiding.

De Vey Mestdagh telde in 1978 circa 675 hervormde kerkzegels, merendeels van oude tot zeer oude datum omdat deze kerk nu eenmaal eeuwenlang de officiële kerk was geweest. In tweede helft van de 20^e eeuw werd het aantal gereformeerde kerkzegels opgevoerd van ruim 125 in 1964 naar ruim 400 in 1989²³. Na decennialange stilte rond kerkzegels kwam toen de behoefte op om uitdrukking te geven aan de eigen identiteit.

De granaatappel van oorsprong het zegel van de Cuneraparochie?

Als wat De Kleuver vermeldt waar is, mag verondersteld worden dat, wanneer Cunera en een granaatappel samen worden afgebeeld op een titelblad van een middeleeuws drukwerk, deze granaatappel het zegel kan zijn geweest van de vóór-reformatorische Cuneraparochie in Rhenen. Vanouds werden zegels alleen door koningen, keizers en de paus gebruikt maar in latere eeuwen trad ook in dit gebruik devaluatie op. Later in de Middeleeuwen gingen lagere autoriteiten, zowel geestelijke als wereldlijke, over tot het gebruik van zegels. Eerst bisschoppen en kloosters, later ook lagere geestelijken en parochies²⁴.

Dat de hervormde gemeente te Rhenen de granaatappel als symbool in haar kerkzegel voert betekent dat de latere kerkmeesters c.q. kerkvoogden en kerkenraden er blijkbaar geen bezwaar in zagen het oude vóórreformatische zegel over te nemen als hun kerkzegel. Het Rhenense kerkzegel heeft dan de reformatie overleefd!

Het is verleidelijk deze veronderstelling, ondanks het ontbreken van harde bewijzen, te accepteren. Daar zijn ook wel wat redenen voor. De reformatie in Rhenen verliep rustig; in de kleine stad die Rhenen was liepen de gemoederen niet hoog op. Van elkaar verketteren is niet gebleken, dus waarom dan niet het oude vertrouwde kerkzegel blijven gebruiken? Het Rhenense zegel stelde bovendien geen heilige voor, het symbool sprak alle gelovigen aan, katholiek en protestant.

Het zegel heeft geen specifiek katholiek karakter, maar verwijst naar een groot aantal bijbelteksten in Oude en Nieuwe Testament, precies dat wat de synoden de nieuwe reformatische gemeenten adviseerden.

Anderzijds heb ik geen bevestiging gevonden van deze veronderstelling. De Koninklijke Bibliotheek in Den Haag bezit geen druk van het Passionaël. Het is een geschrift in twee delen, *Winterstuc en Somerstuc*, geschreven door Jacobus de Voragine (1228/1229-1298), in het Latijn geheten *Legenda aurea sanctorum*, in het 'Nederlands' vertaald en gedrukt door onder anderen Johan Veldener toen hij in 1480 in Utrecht werkte. De bibliotheken van de Vrije Universiteit in Amsterdam (Somerstuc met legende van Cunera) en de Universiteit Utrecht (Winter- en Somerstuc met legende van Ursula) bezitten deze uitgave. Op het titelblad van het Somerstuc in bezit van de VU is de marteldood van verschillende heiligen afgebeeld, onder andere die van Cunera. De druk in bezit van de UU mist het titelblad. Noch bij de VU, noch bij de UU heb ik dus een titelblad aangetroffen met Cunera en granaatappel samen afgebeeld.

Museum Catharijneconvent in Utrecht bezit eveneens een incunabel van de *Legenda aurea sanctorum*, gedrukt door Johan Veldener in Utrecht in 1480, en in hun catalogus beschreven als *Winterstuc*. In feite begint het, onvolledig, in juli en eindigt het met december. Ook hier op de houtsneden geen Cunera en/of granaatappel.

Voorlopig weet ik dus niet waar De Kleuver zijn titelblad van het Passionaël heeft gezien.

Onvoltooid einde

Misschien dat in de loop van volgend jaar, als de archivaris van de PKN te Utrecht de collectie kerkzegels heeft beschreven meer bekend wordt over het zegel. Maar, het blijft een feit dat het hervormde kerkzegel een eeuwenoud zegel is dat gekoesterd moet worden. Om met de woorden van Korporaal te eindigen: 'Een gemeente die haar historie kent, eert haar zegel'.

Literatuur

Beek, P. van, G. Boelema, H.J.Ph.G. Kaajan, *Tekens van herkenning en verkondiging. Kerkzegels van de Gereformeerde Kerken in Nederland*, Kampen 1990
Bibliotheek Het Utrechts Archief->-> LXV C29 *Verzameling van Zegels en Vignetten welke voorheen bij de Hervormde Kerken gebruikt zijn, of tegenwoordig nog gebruikt worden. Verzameld sedert den Jare 1834* (Prov. Utrecht) (geen auteur, geen datum) p. 5,
Classis van Wijk, Wijk bij Duurstede 1800, Rhenen 1835 (= de granaatappel)
Bouter, A. (red.), *Sigilla Ecclesiastica*, Contactblad voor en door kerkzegelverzamelaars, nrs 1-43, 1957-1963

Buddingh', D., *Het Boetregt; bevattende Oudheid-, Geschied- en Letterkundig onderzoek naar de oorsprong en naambeteekenis van het geslacht Buddingh'*, Delft 186

Heussen, Hugo Franciscus van, *Historie ofte beschryving van 't Utrechtsche bisdom*, (vertaald/bewerkt door H.V.R.= H. van Rijn), Christiaan Vermey, Leiden 1719

Heussen, Hugo Franciscus van, *Kerkelijke historie en outheden der zeven vereenigde provinciën: begreepen in deze byzondere verhandelingen; Batavia sacra .../ Alles in 't Latyn beschreeven door den heer H.V.H. En in 't Nederduits overgeset en met aantekeningen opgeheldert door H.V.R. [=Hendrik van Rijn] Uitgave: Leiden: Dirk Haak, Samuel Luchtmans, en Johannes Arnoldus Langerak, 1726. 6 delen*

Jong, A.J. de, en C.L. van Otterlo, *Genealogie en Heraldiek te Rhenen*, Voorthuizen 1996.

Kleuver, Adriaan P. de, *Geschiedenis van de Cunerakerk te Rhenen*, Hengelo 1960

Kok, Ina, *De houtsneden in de incunabelen van de Lage Landen, 1475 – 1500: inventarisatie en bibliografische analyse*, Amsterdam 1994 (proefschrift UvA)

Korporaal, T.L., *Als een lelie onder de doornen. Beschrijving van de kerkzegels van de Nederlandse Hervormde kerk*, Zoetermeer 1996

Musschenbroek, P. van, *Notabele collectie van door mij afgetekende zegels*, 1811

Vey Mestdagh, J.H. de, 'De zegels van de Nederlandse Protestantse Kerken', in: *Verzegeld Verleden – zegels: bronnen voor de geschiedenis*, 1978, pp. 33-125.

Vey Mestdagh, J.H. de, m.m.v. J.A. de Boo a.i.h., *Liber Sigillorum. De zegels in het archief van de Ridderlijke Duitse Orde, Balije van Utrecht, 1200-1811*, Utrecht 1995

Voragine, Jacobus de, *Passionael: winter- ende somerstuc*, Johannes Veldener, Utrecht 1480

Werkgroep kadastrale atlas provincie Utrecht en Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen e.o., *Rhenen in 1832. Grondgebruik en eigendom*. Kadastrale Atlas Provincie Utrecht 8, Rhenen 2002.

Willenswaard V.D.M.R., A.Gr. van, *Korte beschrijving van de Kunera-kerk te Rhenen alsmede een beknopte weergave van de legende van 'Sinte Kunera'*, Rhenen 1928

Bronnen

Het Utrechts Archief, Classis (Rhenen-)Wijk, 1619-1951

Het Utrechts Archief, Hervormde gemeente te Rhenen, 1628-1969

Kerkelijk archief Hervormde Gemeente te Rhenen, in bewerking (voorzover al niet overgedragen aan Het Utrechts Archief te Utrecht)

Ds A. Gr. van Willenswaard (archief Hervormde Gemeente Rhenen)

Noten

- ¹ Andries Graves van Willenswaard, *Schoonhoven 22-04-1876, †Apeldoorn 08-05-1960, ∞Welsrijp 22-04-1903 Christina Cornelia Bleeker 1879-1958. Andries Graves werd op 03-05-1903 als predikant bevestigd te Goudriaan door zijn broer Pieter van Willenswaard 1864-1928, predikant te Krimpen a/d IJssel. Andries en Christina kregen drie kinderen: 2 dochters die ongehuwd bleven en een zoon, Gerardus Helenes, die predikant werd. Uit: *Genealogie Geslacht van Willenswaard*, Zoetermeer 1995.
In het archief van de familie Van Willenswaard, archiefcode 1028, bewaard in het Streekarchief Midden-Holland in Gouda, zitten helaas geen stukken die betrekking hebben op ds. A. Gr. van Willenswaard.
Ds A.Gr. van Willenswaard werd op 14-03-1926 bevestigd te Rhenen, en ging op 30-12-1943 met emeritaat. Ds van Willenswaard volgde dr. Roelof Jesse in 1937 op als voorzitter van de Oudheidkamer.
- ² Jhr.mr. Lodewijk (Louis) Hendrik Nicolaas Frederik Marie Bosch ridder van Rosenthal, *Zutphen 21-01-1914, †Rhenen 13-11-2004, ∞ Amsterdam 10-01-1946 Jkvr. Jacoba Maria Arnoldina den Tex, *Amsterdam 04-10-1904;

burgemeester van Rhenen van 17-02-1947 tot 24-04-1972. Zie het 'In Memoriam' door dr. H.P. Deys in: *Oud Rhenen*, 24^e jrg, januari 2005, nr 1. Jhr. W.H.J. de Beaufort te Voorst, die namens de Erven L.H.N.F.M. Bosch ridder van Rosenthal onder andere het archief van de oud-burgemeester beheert, deelde op mijn desbetreffende vraag mee dat hij niets is tegengekomen dat verwijst naar de correspondentie van 1950; maar het zou kunnen dat het zit in de aan Het Gelders Archief te Arnhem overgedragen archiefbestanden.

- ³ Kerkelijk archief Hervormde Gemeente te Rhenen, in bewerking.
- ⁴ 'Onder zeer grote belangstelling werd op Dinsdag 20 december 1949 des avonds om 7 uur de inwendig gerestaureerde St.Cunerakerk in een plechtige bijeenkomst officieel in gebruik genomen'. Uit: *Het Maandblad*, orgaan van de Vereniging van kerkvoogdijen, januari 1950.
- ⁵ *Korte Beschrijving van de Kunera-kerk te Rhenen alsmede Een beknopte weergave van de legende van 'Sinte Kunera'* door A.Gr. van Willenswaard, V.D.M.R. (Verbi Divini Minister Reverens = eerbiedige bedienaar van het goddelijk woord, predikant). Op de omslag ook: 'Dit boekje verkoopt men in de stad van Rhenen bij C. Waiboer in de Heerenstraat, MCMXXXVIII'. Op p. 9 beschrijft hij de kerkramen.
- ⁶ J. Baars, *Rhenen 06-03-1926, †Rhenen 27-03-2007.
- ⁷ Archief Protestantse Kerk in Nederland te Utrecht
- ⁸ RACM, Zeist, Bibliotheek: Plaats Rhenen, Cunerakerk, negatiefnrs van zuidportaal 1997 en 3679; van het noordportaal zijn geen negatiefnrs vermeld.
- ⁹ Jong, A.J. de, en C.L. van Otterlo, p.170 en pp. 255-276.
- ¹⁰ id., pp. 87 en 215.
- ¹¹ id., pp. 69, 71, 76 en 215
- ¹² Oud Archief Rhenen 1337-1851, inv.nr. 765, kerkrekeningen 1630/1631 en 1631/1632
- ¹³ Buddingh', D., p. 111
- ¹⁴ Jong, A.J., en C.L. van Otterlo, p. 142
- ¹⁵ Elseviers encyclopedie van de heraldiek, Amsterdam 1961
- ¹⁶ In 1814 was Jacob van Manen Azn, de hoofdschout van de stad Rhenen, tevens dijkgraaf van de Dijkstoel van de Rhenensche Nude en Achterbergsche Hooylanden. Hij overleed in 1822. Heemraden in 1814 zijn Constantinus van Holst, Dirk Santbrink (overleden 1820), E. van Doesburg, Huibert Hendrik van Deventer (benoemd in 1811), G.H.C.P. Vosz van Sinderen (in 1818 vervangen door Daniel Marcellis George de Swart, die echter binnen een maand overlijdt waarna Hendrik Menso wordt benoemd) en J.H. Broers (overleden in 1816). In 1816 wordt benoemd tot secretaris-penningmeester-kameraar Johannes Christiaan Paulus Elisa Menso.

Bekende namen, óók uit de vroedschap en de kerkenraad van Rhenen in die jaren (met dank aan mw. drs M. Mijnsen-Dutilh, archivaris Waterschap Vallei & Eem)

¹⁷ Kleuver, Adriaan P. de, p.20

¹⁸ Korporaal, T.L., pp. 383/384

¹⁹ *Hervormd Rhenen. Kerkbode voor Rhenen en Achterberg*, jrg. 1, nrs 3, 4 en 5, dd. 1, 15 en 22 maart 1941. De editie van 22 maart ontbreekt in het PKN-archief; bovendien bezit het PKN-archief slechts knipsels van de twee aanwezige edities.

Wie kan mij meer vertellen over deze kerkbode?

²⁰ Kadastrale Atlas Rhenen 1832, Sectie D nrs 6, 7, 8 en 9

²¹ Vey Mestdagh, J.H. de, p. 43 e.v.

²² Het Utrechts Archief, Classis (Rhenen-)Wijk, 1619-1951, inv.nr. 83
 Geloofsbrieven 1650-1938

²³ Beek, P. van, G. Boelema en H.J.Ph.G. Kaajan, p. 9

²⁴ Korporaal, T.L., p. 11 e.v.

De vergunning tot het houden van een paardenmarkt in Rhenen werd in 1552 na een verrichte verkeerstelling verleend.

H.P. Deys

In het Rhenens oud-archief wordt een vrij groot aantal charters bewaard, dat zijn officiële, handgeschreven verklaringen, overeenkomsten of vergunningen die op perkament of papier zijn vastgelegd, en meestal van officiële zegels zijn voorzien. Eén van deze stukken wordt in de inventaris als volgt aangeduid: Octrooi van Karel V tot het houden van een paardenmarkt te Rhenen. 1552. 1 charter. Reg. 78. Het gaat hier om een uniek, groot en fraai stuk, dat voorzien is van het vrijwel ongeschonden zegel van Karel V. In zijn standaardwerk *De Stad Rhenen* heeft Van Itersen dit charter reeds beschreven, maar hij gaf er geen volledige transcriptie van. Dit charter zullen wij hier in zijn geheel in modern Nederlands weergeven. Voor diegenen die echter niet zo vertrouwd zijn met oud schrift en enkele oud Nederlandse uitdrukkingen, volgt hier een korte toelichting.

Het stuk vangt aan met de opsomming van de titels van Karel V. Dan wordt de motivering van het Rhenense verzoek tot het mogen houden van een paardenmarkt herhaald, waarna de toestemming volgt. Een *suppliant* is een persoon of een instelling, die bij een officiële instantie een verzoekschrift (supplicatie) indient. Een octrooi was een door een officiële overheid of machtspersoon verleende vergunning of toestemming tot het doen van een bepaalde handeling. In het oud Nederlands is de *y* onze tegenwoordige *i*, er werden veel afkortingen of samen-trekkingen gebruikt, aangegeven door een streep boven het woord, die ik heb getranscribeerd als volgt: voorn met een streep erboven als voorn[oemd], grael met een streep als g[ener]ael, enz. Verder werd te Utrecht vaak samengetrokken als tutrecht, ten onsen als tonsen, de ander als dander en zo meer. Het woord *voorsz.* betekent *hiervoor genoemd of eerder genoemd*. Tenslotte heb ik enkele woorden verduidelijkt door tussen [teksthaken] de huidige omschrijving te geven. Het originele charter is op perkament geschreven, afmetingen: 41 cm hoog, met aan de onderzijde een vouw naar binnen van 11,5 cm, en het geheel is 61 cm breed. Aan een dik veeladerig koord is het zegel van Karel V gehecht, doorsnede 10,5 cm.

Kaerle bijder gracie goids. Roomsche keijser altijt vermeerder 'sRyxc, coninck van Germanien, van Castilien, Leon, Grenad, van Arragon, van Navare, van Naplis, van Secille, van Maillorque, van Sardaine, vanden Eylanden Yndien ende vaster eerde, der zee Ooceane &c., erts Hertoge van Oostenrijk, Hertoge van Bourgoingen, van Lothryck, van Brabant, Palsgrave, ende van hennegauw,

van Hollandt, van Zeelandt, van Ferreth, van Haguenault, van Namen ende van Zutphen, Prince van Zwave, Marckgrave des Heylicx Rycx, Heer van Vrieslant, van Salius ende van Mechelen, vander stadt steden ende lande van Utrecht, Overyssele ende Groningen ende Dominateur in Asie ende Affricque **Doen te weten** allen tegenwoordigen ende toecomende, dat wij ontfangen hebben die oitmoedige supplicatie van onsen welbeminden die Schout die borgenmeesters scepenen ende borgers onsen stadt van Rhenen, inhoudende hoewel dat de voorsz. stadt Rhenen zeer wel ende in een contreye zeer plaisant aenden berch ende anden Rynstroom ghelegen is opte buytenste frontieren van onsen lande van Utrecht tusschen de Veluwe ende Betouwe, genoeg in midden tusschen tgraeffscap van hollandt noortweert overyssele oost, noort oost weert, de landen van cleve oostweert, thertochdom van brabant zuydweert, en heeft daeromme nochtans gheen neeringhe ofte hantieringhe van eenige coopmanschap van jaermerckten ofte peerdenmerckten, maer is alleenlyck een arme landtstadt daervan dinwoenders altyts haeren heeren den bisscopen van Utrecht te vooren ende daernaec ons goetwillige getrouwe ende onderdanich principalyck in tyde van oorloghe ende noyt rebell bevonden geweest en zyn maer dickmael gedestruet beroeft ende verarmt zyn geworden in voorleden oorloghen. Ende want in diezelve stadt Rhenen jaerlyx den

Het zegel van Karel V, behorend bij het charter betreffende de Rhenense Paardenmarkt (foto H.P. Deys)

xij^{en} dach juny zekre groote beganckenisse ofte bevaer [bedevaart] es [is] om te versoecken de reliquien van sancta Cunera inden omgelegen landen voorsz. voor een patronesse van allen beesten ende pricipaelycken peerden gehouwen werdt zulcx dat geduerende deselve beganckenisse te weten bynnen den tyd van acht daeghen gemeenlyck daer commen vuyt diversche verre omliggende landen groote ende ontallicke menschen mit haere peerden ende beesten zoe menichfuldich datter zoetyts byden poertiers oft anderen verordineert getelt zijn geweest ontrent derthien hondert waghens ingecommen den tyde vande selve beganckenisse op één daegh alleenlyck duer een poort genoemt is berchpoort gemenelyck innegespannen mit vier peerden dehalven noch die duer andere poorten commen zoe datmen duergaens by estimacie mach bynnen de voorsz. acht daeghen tellen over de twaelf duysent peerden oft daeromtrent inde voorsz. stadt commen. Waeromme dit groote frequentatie vande peerden alsvooren comende in zeer bequamen tijt als inden midsomer wanneer alle wegghen ende passagien goet ende droech zijn ende insgelycx angemerckt huerluyden armoede om dewelcke te imposteren wy henluyden tanderen tyde vuyt merckelycke nootzaecke gunstelyck geaccordeert hebben, buyten houw van onse bosschen aldaer ontrent gelegghen vier hondert gulden tot reparatie der voorsz. stadt de voorn[oemde] supplyanten ons oitmoedelyck gebeden hebben dat ons believen willen henluyden toctroyeren ende accorderen een vrije jaerlycx peerdemerckt aldaer te leggen ende houden bynnen die voorsz.

De paardenmarkt omstreeks 1910. Villa Geertruida, op de achtergrond, is vervangen door een modern flatgebouw (coll. H.P. Deys).

acht daeghen vande voorsz. beganckenisse, gedurende te weten alle jaere opten xvij^{en} Juny ende zoeverre den voorsz. dagh op gheenem sondach en viele alzoe dat gebueren mach datmen alsdan den selven coopdach tot des anderen daeghs verlenghen mocht, mit allen imposten van tholle als bevonden sal worden redelyck te wesen ende nyet excessif om den vremden coopman vanden nyeuwen tholl te verschricken, van welcken tholl deen helft geapliceert zoude worden tonsen profyte, ende dander helft tot onderhoudt ende reparatie der selver onser stadt van Rhenen. Ende hen hierop verleenen onse behoorycke oepene briefven in sulcken saecken dienende. **Soe eest** dat wij de saecken voorsz. overgemerckt, ende gehadt hierop tadvys eerst van onsen Rekenmeester in Hollandt m^{en} Gerarden Renoy, die tgene des voorsz. es mitten president van onsen raid tutrecht gecommiteert heeft, daernaer van onsen lieven ende getrouwen, die thuerlieder voorsz. bede ende begeerte hebben gegunt, geoctroyeert ende geaccordeert, ende vuyt onser sunderlinger gracie. rechter wetentheyte, auctoriteyte ende volle macht gunnen, octroyeren ende accorderen by desen dat zy voortaan zullen moigen innestellen ende houden een jaarlyxe vrye paerde merckt van dry daeghen achter een gedurende, te weten den xxj xxij ende xiiij^{en} vander maent van Junio, welverstaende dat zoe wanneer de coopdach op eenen sondach commen sal, dat alsdan de voorsz. vryheyt eenen dach laeter innegaen sal. Octroyerend ende accorderend voorts allen den genen die de voorsz. jaermerckte sullen willen frequenteren dat zy aldaer vryelyck, vrede-lyck ende onbelet zullen moegen commen, hanteren ende verkeerem coopmans-gewyse ende andersins, hen gevende oock goet ende vast geleyde duerende de voorsz. merckt, vuytgesondert alle ballingen criminelle persoenen onse vyanden oft andere houdende onsen tegenpartie. Behoudelyck dat in recognitie van desen tegenwoordigen octroye de voorn[oemde] supplyanten gehouden sullen wesen te betalen tonsen profyte voor elck peert dat inde zelve jaermerckt vercocht sal worden drye stuvers brabant van twee groten vlaems den stuver, deen helft ten laste van den vercooper ende dander helft ten laste vanden coooper. Ende dat in handen van onsen rentm[eeste]r g[ene]rael van Utrecht tegenwoordich ende toecomend die gehouden wordt daeraff ontfanck te maecken rekening bewijs ende relicqua te doende tonsen profyte mitten anderen penn[ingen] van zijn ontfanck, behoudelyck oock dat zy insgelycx gehouden sullen wesen desen onsen brieffe te draghen oft seynden in onser rekenkamer in Hollandt om tonser zekerheyt aldaer geregistreert te wordene, alles tot onsen wederoepen ende zoe lange alst ons believen sal. Ontbieden daeromme ende bevelen onsen lieven ende getrouwen die hooft presidenten ende luyden van onsen secreten ende grooten Raed stadthouder die eerste ende andere luyden van onsen Raed ende Rekeningen in Hollandt, Stadthouder president ende luyden van onsen Raed tutrecht de voorn[oemde] van onser finan[ciën], schoutet van Rhenen ende allen anderen onsen rechteren, officieren ende ondersaeten dien dit aengaen sal, dat sy den voorn[oemden] supply-

De paardenmarkt omstreeks 1910, rechtsboven is de Veerweg (coll. H.P. Deys)

anten ende huere naecommelingen van dese onse thegewoordighe gracie octroy ende accord, opte conditien ende inden vuegen ende manieren boven verhaelt doen laeten ende gedoogen rustelyck, vreedelick ende eeuwelyck genyeten ende gebruycken, Ontbieden voorts den voorn[oemden] van onsen Raede tUtrecht, dat zij desen onsen bryeff doen vuytroepen ende publiceren in onsen voorsz. stadt Rhenen ende andere steden ende plaetsen daert behooren ende van noode wesen sal, daermen gewoonlyck es vuytroepingen ende publicatien te doene, ten eynde dat de voorsz. jaermerckt ende tinhouden van desen eenyegelyck kennelyck zy, sonder den voorn[oemden] supplyanten hueren nacommelingen, noch den ghenen dier voorsz. merckt hanterenende frequenteren sullen te doen, noch te laeten geschien nu, noch in toecommenden tyde eenich hinder letsel oft moeinisse ter contrarien, Verbant ons alsoe gelieft, ende [ten??] eynde dat dit goet vast ende gestadich zy ende blyve ten eeuwigen daege, zoe hebben wy onsen zeghel hier aen doen hangen, behoudens in ander saecken onse recht ende eenyegelyck int zijne, Gegeven in onser stadt van Bruessel inde maent van Septembri int jaer onss Heeren duysent vijffhondert end tweenvijftich, van onsen Keyst. Rycke txxxiiij^{en} ende van onsen Rycke van Castillien ende andere txxxvij^{en} C.C.

[Op de omgevouwen strook staat linksonder:] byden Keyser, den Heere van Praet Hooff m^{en} Nicasis Claissone: Joes de Damhondert ende Aelbrecht van Loo

De paardenmarkt omstreeks 1910. De veehandelaren lopen met hun paarden te pronken (coll. H.P. Deys)

gecommiteerd[ens] vande financien ende anderen tegenwoirdich. [handtekening onleesbaar]

[Op de strook rechtsonder:] op huyden de xxj^{en} aprillis x ??? denen vijftich naer paesschen zijn dese brieven van ottroye inder camere vanden r[e]ken[mr] inden Hage ge[pre]senteert ende naer dat de selve al?? den bureele gevisiteert zijn geweest zijn ter ordonn[antie] vanden luyden der selver kamere volgens heuren inhouden aldaer geregistreert int ij^e regystre vanden saicken van Utrecht beghinnende Kersmys xv^cxlviij folys vlj ende xliij. Actum ut supra [handtekeningen onleesbaar].

In de inleidende tekst wordt eerst aangehaald, wat er in het oorspronkelijke verzoekschrift heeft gestaan. De stad Rhenen is weliswaar fraai aan de berg en de Rijn gelegen, maar er is geen enkel middel van handel of een vorm van een jaarmarkt om voldoende handel te kunnen drijven. De stad is nooit oproerig of ongehoorzaam geweest aan de bisschoppen van Utrecht, en daarna de keizer (Karel V), is trouw en onderdanig gebleven in tijden van oorlog. Wel heeft de bevolking in het verleden veel geleden van oorlogen en is daardoor flink verarmd. In deze stad worden elk jaar vanaf 12 juni bedevaarten gehouden, die acht dagen duren, en door talloze mensen met paarden en andere dieren worden bezocht. Bij tellingen aan de Bergpoort is gebleken dat er dagelijks wel 1300 wagens voorbij kwamen. Deze wagens waren gewoonlijk door 4 paarden getrokken, en samen met

de andere stadspoorten schatte men het aantal paarden wel op 12.000 in de laatste afgelopen acht dagen. Met zo'n groot aantal paarden achtte men een paardenmarkt wel wenselijk, en verzocht werd om jaarlijks, tijdens de eerder genoemde periode [de 'Cuneraweek'], op 17 juni een vrije paardenmarkt te mogen houden, voor zover deze dag niet op een zondag zou vallen. Wanneer dit wel zou gebeuren, zou de markt de volgende dag moeten worden gehouden.

Na ingewonnen adviezen werd namens de Keizer besloten dat een octrooi zou worden verleend voor een vrije en jaarlijkse paardenmarkt van drie dagen, en wel op 21, 22 en 23 juni. Wanneer een koopdag op een zondag zou komen te vallen, dan zou de vrijstelling een dag opgeschoven worden. Tevens werd bepaald dat iedereen, die deze markt zou bezoeken, dit vrij, vredig en ongestoord en met bescherming zou mogen doen. Uitgezonderd hiervan waren verbannen en criminele personen, onze vijanden of anderen van de tegenpartij [de protestanten?]. Als recognitie (vergoeding) verlangde de Keizer wel dat van elk op deze jaarmarkt verkocht paard, er ten behoeve van de Keizer zal worden betaald 3 stuivers Brabants van 2 groten Vlaams, waarvan de helft moest worden betaald door de verkoper en de andere helft door de koper. Tevens werd verlangd dat er een goede administratieve verantwoording van zou worden afgelegd, en meegedeeld werd dat dit octrooi geldig zou zijn tot wederroepen. Deze Rhenense paardenmarkt werd toentertijd in alle bekende almanakken opgenomen.

De markt werd gehouden op de Utrechtse straatweg, ter hoogte van de Veerweg en de Oude Veenendaalseweg. Het verkeer was in die tijd nog van dien aard, dat men er rustig ongestoord markt kon houden. Het weggetje, dat vanaf het eerste begin van de Veerweg in westelijke richting langs de Utrechtse straatweg loopt, het vroegere Engelse Kerkhof, heet nog steeds Paardenmarkt. Er hebben hier rond 1915 aan de Straatweg vijf woonhuizen gestaan, waarin 24 personen woonden. De Rhenense paardenmarkt heeft tot in het begin van de vorige eeuw voortgeduurd. Er zijn enkele foto's hiervan bekend uit het jaar 1905. Deze zijn bij dit artikel opgenomen.

De paardenmarkt moet niet worden verward met het Paardenveld, dat deze naam (mede?) dankt aan de kadavers, vooral van paarden, die er werden begraven.

Bronnen

Oudarchief gemeente Rhenen, Inv. 92a.

Iterson, W. van, *De Stad Rhenen*, Assen 1960, pp. 128-130.

Twee wapenborden met wapens van de Rhenense Vroedschap die hangen in de raadszaal van het oude stadhuis te Rhenen. Op het eerste bord op de tweede rij het vierde wapen en op de derde rij het negende wapen de wapens de Bruijn met in groen een half uitkomende zwarte leeuw

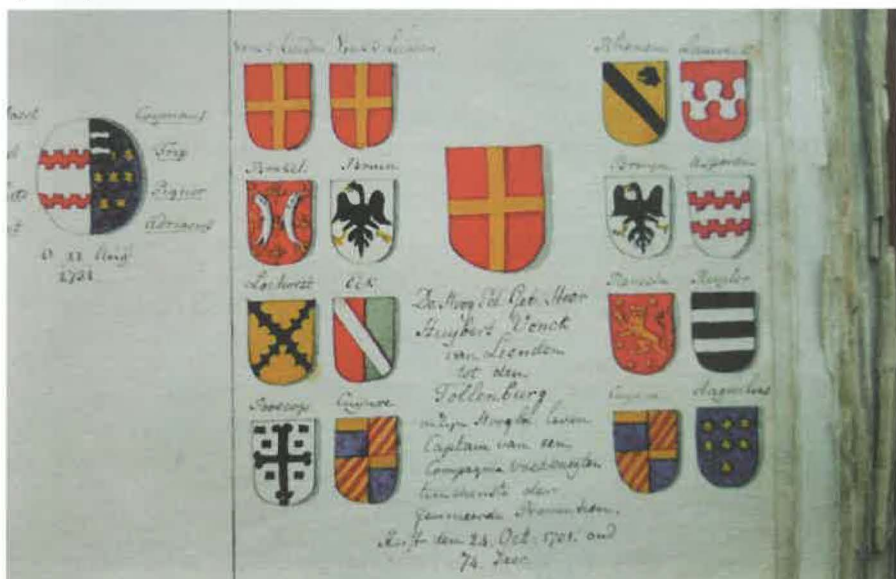

Genealogie en Heraldiek, en de relatie Rhenen/Schoonhoven

Ad J. de Jong

Vanaf de 18^e eeuw komen te Rhenen twee families De Jong voor, die oorspronkelijk uit zuidwest Utrecht afkomstig zijn. Tot nu toe is er geen familierelatie vastgesteld tussen deze twee geslachten. Over deze families is in 2001 gepubliceerd in Oud Rhenen^{1,2}. De eerste familie de Jong waartoe ik zelf behoor is die van 'Wasserij/Stomerij De Jong'; de tweede is veel omvangrijker en is die van 'Bakkerij De Jong', waartoe ook de bekende Rhenense sporttrainer en gymnastiekleraar Dof de Jong behoorde.

Bij het onderzoek naar de oorsprong van onze familie kwam ik terecht bij een Jan Ariensz de Jongh, die wonende te Benschop op 9 oktober 1673 te Schoonhoven trouwde met Aeltgie Hermans Deijs, die te Schoonhoven woonde³. Blijkens een notariële acte te Rhenen⁴ van januari 1679 was Aeltgie een dochter van de uit Rhenen afkomstige schipper Harmen Florisz Deijs en Jannichie Evert Jaspers, die op 29 april 1633 te Rhenen ondertrouwden.

Voorbeeld van wapens op rouwborden die van Hangeest D'Yvoy in 1789 nog aantrof in de Cunerakerk. Hierop komen wapens van de Rhenense familie de Bruin voor met als wapen in zilver een rechtsgewende adelaar

Jan Ariensz de Jongh was een kleinzoon van Jan Sebastiaensz de Jongh, die in 1623/24 vroedschap, schepen en electeur te Schoonhoven was⁵. Schoonhoven was (samen met Dordrecht) voor schippers op de Rijn en Lek een belangrijke overslagplaats van waaruit goederen, zoals turf uit het Rhenense veengebied, verder naar het westen vervoerd werden.

In 1996 publiceerden van Otterlo en ik *Genealogie en Heraldiek te Rhenen*⁶, waarbij mijn interesse vooral lag bij de heraldische aspecten zoals die te Rhenen te vinden zijn. Mogelijk waren er op heraldisch gebied ook relaties met andere steden langs Rijn en Lek, zoals Wijk bij Duurstede, Culemborg en Schoonhoven. Bij onderzoek hiernaar werden kerken en stadhuizen in deze plaatsen bezocht en werden foto's gemaakt van wapenafbeeldingen.

Te Rhenen hangen er in de raadszaal van het oude stadhuis te Rhenen twee wapenborden met in kleur wapens van Heren van de Vroedschap te Rhenen uit de 18^e eeuw. Mijn aandacht viel daarbij op de wapens van J. de Bruijn anno 1713, en G. de Bruijn anno 1741 met als wapenafbeelding: doorsneden, boven: in groen een half uitkomende roodgetongde zwarte leeuw en onder: in zilver een zwart muurijzer (of twee gekruiste staven) waarover een zwarte geopende passer. Merkwaardig was de kleuren combinatie zwart op groen. Ook week dit wapen af van dat van een aanzienlijke familie met dezelfde naam, die al vanaf de middeleeuwen te Rhenen voorkwam. Deze familie voerde echter als wapen: in zilver een rechts gewende zwarte adelaar.

Het was bekend dat zich in de N.H. (Grote) Kerk van Wijk bij Duurstede een aantal wapenborden bevinden, onder andere een wapenbord uit 1706 met de namen van predikanten, ouderlingen en diakens, waaronder ook die van verschillende stadsbestuurders⁷. Op dit wapenbord komt het wapen voor van ouderling Jan de Bruin, voorstellende een doorsneden wapen, met boven: in groen een rood getongde half uitkomende zwarte leeuw, en onder: in zilver een zwart muurijzer met daarboven een geopende gouden passer met zwarte punten. Dit wapen was dus identiek aan dat van de boven genoemde Rhenense familie de Bruijn, met eveneens die merkwaardige kleurencombinaties. Het lag voor de hand om aan te nemen dat ze tot dezelfde familie behoorden.

Uit nader genealogisch onderzoek bleek dat de Rhenense de Bruijn's met dit familiewapen inderdaad van Wijk naar Rhenen waren gekomen. Uiteindelijk bleken de oudste leden van deze familie die gevonden konden worden oorspronkelijk weer uit Schoonhoven afkomstig te zijn. Ook dit blijken weer schippers te zijn; zo werd Gerrit Helmersen (ook wel Helmichsen) de Bruijn, als schipper komend van Schoonhoven, op 24.4.1643 burger van Wijk bij Duurstede. Te Schoonhoven werden zegels van stadsbestuurders gevonden met hetzelfde wapen^{8,9}, zij het dat hier de geopende passer ontbreekt.

Wapenbord uit 1706 in de Grote Kerk te Wijk bij Duurstede met op de tweede rij (eerste wapen) het wapen van ouderling Jan de Bruin, in groen een half uitkomende zwarte leeuw

Aan de hand van doop, trouw en begraafboeken van Rhenen, Wijk bij Duurstede en Schoonhoven kon een eerste aanzet van een genealogie van deze familie de Bruijn gemaakt worden. Deze kan ongetwijfeld verder uitgebreid worden, daar er in de regio Schoonhoven ook door anderen onderzoek is en wordt gedaan. Geen relatie kon worden gevonden met de familie de Bruijn die in de 16^e en 17^e eeuw te Rhenen in zilver een zwarte adelaar als wapen voerde; de heraldicus Hangest D'Yvoy trof hiervan in 1789 nog wapens aan op rouwborden in de Cunerakerk¹⁰.

Zegel uit 1598 van schepen Gherit Bartholomeusz de Bruijn te Schoonhoven

Fragment genealogie De Bruijn Schoonhoven/Wijk bij Duurstede/Rhenen

I. HELMICH GERRYTSZ (GEERTSZ) DE BRUYN, schepen te Schoonhoven in 1615 en 1618. Woonde ca. 1620 te Schoonhoven in het huis 'het Brabands Hoedje' en verkocht dit aan HENDRICK CORNELIS VAN DOBBE en verkocht voorts in Schoonhoven in 1622 het huis 'de Vergulde Clock' aan zijn zwager CLAES JOOSTEN; hij tr. Schoonhoven 23.1.1611 MARRICHGEN JOOSTENS. Kinderen uit dit huwelijk gedoopt te Schoonhoven:

1. LIJNTGEN, ged. 16.3.1612
2. JANNICHGEN, ged. 25.9.1615
3. GERRIT, volgt II.
4. JOOST HELMICHSZ DE BRUYN, tr. als soldaat 19.5.1643 met KATALYNTGEN OLIVIERS, weduwe van HENDRICK DIRX DE BRUYN.
5. BARTHOLOMEUS, ged. 31.7.1622

II. GERRIT HELMERSEN (HELMICHSEN) DE BRUYN, ged. Schoonhoven 31.7.1622, wordt 24.4.1643 burger van Wijk bij Duurstede, tr. Wijk bij Duurstede 15.12.1642 AERTGEN JANS LON(D)T, j.d. van Wijck, kinderen gedoopt aldaar:

1. SARA, ged. 17.9.1643
2. HELMER, ged. 7.10.1645
3. MERRICHGEN, ged. 14.12.1647
4. JAN, volgt IIIa.
5. MERRICHGEN, ged. 11.5.1652
6. JOOST, volgt IIIb.
7. GERRIT, ged. 12.11.1657
8. BARTHOLOMEUS, volgt IIIc.
9. MEYNSJE, ged. 16.7.1663

IIIa. JAN GERRITSZ DE BRUIJN, ged. Wijk bij Duurstede 21.1.1649, raad en schepen aldaar, o.tr. Wijk bij Duurstede 7.4.1672 ELISABETH CORNELIS VAN RIJN, uit Alphen, kinderen:

1. JOHANNA, ged. Wijk bij Duurstede 22.10.1682
2. CATHARIJN, ged. Wijk bij Duurstede, 1.7.1684

IIIb. JOOST GERRITSZ DE BRUIJN, ged. Wijk bij Duurstede 15.8.1654, o.tr. Wijk bij Duurstede 18.11.1676, tr. Rhenen 29.11.1676 MARIA WILLEMS VAN GRIETHUYSEN, d.v. WILLEM HUYBERTSZ VAN GRIETHUYSEN, geb. 1636 te Rhenen, schipper, tr. Rhenen 20.1.1661 GERRITJE JANS CROLL, ged. Rhenen 15.5.1642, begr. Rhenen 13.3.1725. Kinderen ged. te Rhenen:

1. AARTIEN, ged. 22.1.1679
2. WILLEM, ged. 17.12.1682
3. WILLEM, ged. 18.5.1684
4. WILLEM, ged. 13.1.1686, tr.(1) Rhenen 11.12.1718 GERRIGJE FRANSEN uit Veenendaal en tr.(2) Rhenen 27.1.1732 DIRKJE ROELOFSE, wed. van JAN BRIJAAN, wonende te Rhenen.
5. GERRIT, ged. 12.6.1689
6. JAN, ged. 25.9.1692
7. MARIA, ged. 8.9.1695, tr. Rhenen 17.11.1715 JACOBUS VAN DEN OOSTERKAMP
8. LIJNTJE, ged. 21.8.1698
9. GERRIT, ged. 16.1.1701

IIIc. BARTHOLOMEUS DE BRUIJN, ged. Wijk bij Duurstede 29.7.1660, 24.12.1688 genoemd als lidmaat te Rhenen, o.tr./tr. Rhenen 7.1. 1688 Wijk bij Duurstede 13.1.1688, HENDRINA (HENDRIKJE) VAN GRIETHUYSEN, ged. Rhenen 8.2.1671, d.v. WILLEM HUYBERTSZ VAN GRIETHUYSEN en GERRITJE JANS CROLL. Kinderen ged. Te Rhenen:

1. ANNEKE, ged. 3.10.1688
2. MARIA, ged. 8.11.16974
3. GERRIT, ged. 24.10.1697

Rouwbord van de familie Coen en de relatie met Schoonhoven

Ongeveer twintig jaar geleden kon door de Stichting 'Gebroken Lente' een wapenbord worden aangekocht uit de collectie Ramspek waarvan beweerd werd dat het ooit in de Cunerakerk zou hebben gehangen. Er staat Anno 1641 op en op de achterkant is de naam Coen geschreven. Het wapen bestaat uit in zilver drie rode dwarsbalken, de middelste beladen met drie zilveren sterren en de onderste met drie gezichtsmanen (afnemende manen), voorts een gouden vrijkwartier met een rood

*Wapenbord Coen anno 1641
verkregen uit nalatenschap
familie Ramspek te Rhenen
(Museum Het Rondeel te
Rhenen)*

Wapen van hoge heemraad Cornelis Koen als randversiering op een kaart van de Krimpenerwaard uit 1696

hertengeweï en een aanzierende traliehelm met roodzilveren wrong, dekkleden in rood en goud en een goud en zilveren vlucht met een rood hertengeweï als helmteken. Het wapenbord bevindt zich momenteel in Museum Het Rondeel te Rhenen.

De heraldicus Hangest D'Yvoy maakt geen melding van dit wapenbord bij zijn overzicht van de wapenborden die hij in 1789 in de Cunerakerk aantrof vlak voordat ze tijdens de Franse overheersing verwijderd moesten worden. Het bord kan er natuurlijk in later tijd neergehangen zijn.

In het boek *Genealogie en Heraldiek te Rhenen* is in Hoofdstuk XIII dit wapenbord beschreven en blijkt een familie Coen in de 17^e eeuw inderdaad een dergelijk wapen gevoerd te hebben. Het betreft hier een familie met een Gerrit Adriaensz (Ariens) Coen, 1647 poorter van Den Bosch van wie vermeld is dat hij timmerman was; hij overlijdt Den Bosch 8.9.1642, alwaar begraven in de St. Janskerk op 10.2.1677. Hij was gehuwd met Cornelia Jans van Ameijden, die uit Nieuwpoort afkomstig was. Er zijn aanwijzingen dat hij mogelijk betrokken was bij de inspectie en bouw van fortificatiewerken; in ieder geval verkeert men in militaire kringen. Cornelia Jansdr. van Ameijden (ook wel Vermeijden genoemd) was een dochter uit een eerste huwelijk van Jan Joosten van Ameijden, die later tr. met Heylwich Huyberts, eerder gehuwd met kapitein Johannes Isercremer. Cornelia Vermeijden laat op 15.12.1688 als weduwe van Sr. Gerrit Coen in Den Haag een nieuw testament opmaken, waarbij zij een eerder testament herroept ten voordele van haar schoonzoon Johan van Kervel; deze was gehuwd met haar dochter Anna Coen. Later zou blijken dat er een relatie met Rhenen bestond met de familie van Kervel. Een dochter Maria Coen tr. Sr. Adriaen van Brantwijk wonende te Hulst. Ook hier weer de titel 'Sr' en voorts weer een vestingstad. Er was ook nog een zoon Nicolaes Coen (Koen), tussen 1674 en 1680 deken en boekhouder van het timmermansgilde.

Het stadje Nieuwpoort lag tegenover Schoonhoven aan de Lek. Op een kaart van het Hoge Heemraadschap van de Krimpenerwaard uit 1696 zijn de familiewapens van de verschillende heemraden in die tijd afgebeeld. Hierop komt ook het familiewapen voor van hoge heemraad Cornelis Koen, raad en oud-burgemeester van Schoonhoven. Dit wapen is identiek aan dat op het rouwbord te Rhenen.

Verder onderzoek leverde op dat er verschillende generaties van deze familie Coen of Koen te Schoonhoven hebben gewoond, en dat leden van dit geslacht daar bestuursfuncties bekleedden, zoals Aryen (Arie) Gijsbertsz Coen, electeur in 1639, en Gijsbert Aryensz (Ariensz) Coen, die electeur, vroedschap, thesaurier en schepen was in de periode 1646-1672.

Genoemde Cornelis Coen/Koen was electeur, schepen, thesaurier en burgemeester te Schoonhoven in de periode 1681-1713; hij overleed in 1715.

Te Schoonhoven trouwt op 15.8.1642 Gerrit Ariense Coen als j.m. van Schoonhoven met Cornelia Jans van 's-Hertogenbosch, dit is eerder echtpaar dus, de latere schoonouders van Johan van Kervel.

Dochter Anna Coen, geb. 's-Hertogenbosch, overl. 's-Gravenhage mei 1713, tr. 's-Hertogenbosch 14.5.1674 Johannes van Kervel, ged. St. Jacobskerk te 's-Gravenhage 29.11.1645, begr. St. Jacobskerk 27.2.1715; hij was een z.v. Alexander van Kervel en Maria van Warmenhuyse.

Hieronder volgt een fragment genealogie van Kervel en de relatie met Rhenen:

1. ADRIAEN VAN KERVEL, ged. 's-Gravenhage St. Jacobskerk 23.7.1681, z.v. JOHANNES VAN KERVEL en ANNA COEN, gouverneur van Kaap de Goede Hoop, overl. Kaapstad 19.9.1737, tr. 14.6.1716 ALETTA COSSENAAR, overl. Kaapstad 27.11.1739.

Schouw van einde 17e eeuw in de raadszaal van het stadhuis van Schoonhoven met rechts, derde van boven het wapen van thesaurier Cornelis Koen

2. ALEXANDER JAN VAN KERVEL, ged. Kaapstad 15.12.1726, overl.
Kaapstad 30.8.1782, trad in 1777 in dienst van de O.I.C.; tr. wonende te
Wageningen Rhenen 26.6.1759 HENRIETTA CONRADINA VAN BRIENEN,
wonende op Lievendaal onder Rhenen. Zij was geb./ged. Rhenen 7/8.10.1730
te Rhenen, overl. Rhenen 26.6.1771, d.v. burgemeester GJISBERT VAN
BRIENEN en MARGARETHA KEIJSER. Zij kregen 4 kinderen:
 1. ADRANUS GJISBERTUS VAN KERVEL
 2. ALETTA MARGARETHA VAN KERVEL, ged. Rhenen 23.4.1764,
overl. Aduard 9.4.1820, tr. Kaapstad 14.3.1784 Ds. Jacob Caspar
Metzlar, geb./ged. Hulst 10/13.6.1751
 3. ALEXANDRINE HENRIETTE VAN KERVEL
 4. HENRIETTE COENRADINA VAN KERVEL

In deel 2 van het boek *Wie woonden waar in de binnenstad van Wageningen?*¹¹ maakt A.C. Zeven melding van de panden te Wageningen, die in bezit waren van en bewoond werden door het gezin van Alexander Jan van Kervel. Voorts wordt nadere in genealogisch opzicht interessante informatie gegeven. Hij bezit een brouwerij en azijnmakerij. Zijn vrouw overlijdt in 1771 en wordt te Wageningen op 1.7.1771 begraven. Alexander Jan van Kervel vertrekt daarop einde 1771 met zijn 4 kinderen naar Kaap de Goede Hoop. Zijn brouwerij aan de Hoogstraat 'stietende tot aan de stadswal' wordt dan verkocht. Tot één van de voogden van de kinderen is benoemd de heer Johannes van Nas. Mogelijk is hij familie van de Rhenense Willem van Nas. Misschien zijn er langs deze weg bezittingen van deze familie, waaronder het onderhavige wapenbord Coen, in Rhenen terecht gekomen. Of anders misschien via de inboedel van het later gesloopte kasteeltje L(i)evendaal van de van Brienens in Rhenen. Van B.J. Ramspek is bekend dat hij naast fotografie grote belangstelling had voor de geschiedenis van Rhenen; zo was hij één van de mede-oprichters van de Oudheidkamer Rhenen en Omstreken in 1907. Mogelijk heeft hij het wapenbord gekocht uit een nalatenschap of inboedel te Rhenen.

Bronnen

1. Jong, A.J. de, 'Rhenense Geslachten – De familie de Jong, Deel I', *Oud Rhenen* 20e jrg no. 1, p. 20-31.
2. Jong, A.J. de, 'Rhenense Geslachten – De familie de Jong, Deel II', *Oud Rhenen* 20^e jrg no. 3, p. 5-22.
3. Jong, A.J. de, 'Het geslacht de Jong(h) – Zuidwest Utrecht (correcties)', *Gens Nostra* 56^e jrg, p. 126-127.
4. Streekarchief Wijk bij Duurstede, Notarieel Archief Rhenen, inv. no. 2061, folio 51.

5. Berkum, H. van, *Beschrijving der Stadt Schoonhoven*, Gouda 1762, p.585; zie ook *Gens Nostra* 1989, p. 172.
6. Jong, A.J. de en C.L. van Otterlo, *Genealogie en Heraldiek te Rhenen*, Voorthuizen/Zeist 1996.
7. Buttermann, R., 'Het stadsbestuur van Wijk bij Duurstede in de tweede helft van de zeventiende eeuw', *Historische Reek Kromme-Rijgebied 1*, Bunnik 1993, p.39.
8. Muilwijk, P., 'Vijf eeuwen stadsbestuurders van Schoonhoven (1297-1795)', *Gens Nostra* 44^e jrg, p. 134-202; zegel van schepen Geryt de Bruyn Bartholomeusz van 8-2-1598 op p. 168.
9. Zie bijvoorbeeld het zegel van schepen Geryt de Bruyn Bartholomeusz van 8.2.1598 in Oud Archief Schoonhoven, inv. no. 1255.
10. Hangest D'Yvoy, M.L. van, *Grafschriften, Rouwborden en Kerkglazen in verscheidene plaatsen in Utrecht, Gelderland en Noord-Brabant etc., nage-teekend in de jaren 1776-1815*, aanwezig in de collectie handschriften van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde te 's-Gravenhage (berust bij CBG).
11. Zeven, A.C., *Wie woonden waar in de binnenstad van Wageningen? – Deel 2, De 1832 – Kadasternummers 11 tot en met 1119*, Wageningen 1998.

Close up van het wapen van ouderling Jan de Bruin op het wapenbord uit 1706 in de Grote Kerk te Wijk bij Duurstede

Koninklijke Erepenning

Donderdagavond 17 januari 2008 vierden wij, leden, de 100e verjaardag van onze vereniging in het Junglerestaurant van Ouwehands Dierenpark. Na het welkomstwoord van Willem van Ommeren vroeg burgemeester drs. J(oost) H.A. van Oostrum het woord. Na een korte schets van honderd jaar Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen e.o. kwam hij onverwacht met de mededeling dat het Hare Majesteit had behaagd om onze vereniging vanwege het honderdjarig bestaan de Koninklijke Erepenning toe te kennen.

Als vereniging zijn wij apetrots op deze onderscheiding. Hoewel aan het einde van ons jubileumjaar een algemeen verslag van alle activiteiten zal worden uitgebracht willen wij hieronder alvast tonen, voor diegenen die op de feestavond niet aanwezig waren, hoe de Erepenning er uit ziet en op de volgende pagina is de bijbehorende Oorkonde afgedrukt.

Het bestuur zal zich beraden waar deze Erepenning het best bewaard kan worden.

HARE MAJESTEIT DE KONINGIN

HEEFT BIJ HAAR BESCHIKKING VAN

10 december 2007

DE KONINKLIJKE EREPENNING TOEGEKEND AAN

*HISTORISCHE VERENIGING OUDHEIDKAMER
RHENEN EN OMSTREKEN*

TE

RHENEN

DE GROOTMEESTER VAN HET HUIS

VAN HARE MAJESTEIT DE KONINGIN

Jaarverslag 2007

Werkgroep Archeologie Rhenen (WAR)

Ton van Drunen

Ecoduct Elst

Op 10, 11 en 12 april 2006 werd een archeologisch onderzoek verricht op de locatie 'Ecoduct Elst'. Hiervan is verslag gedaan in het jaaroverzicht 2006 van de WAR.

In het rapport dat het ADC (Archeologisch Diensten Centrum) de gemeente toezond, werd aanbevolen dat de WAR tijdens de aanleg van het ecoduct van tijd tot tijd met een archeologisch oog de vorderingen zou bekijken. In de loop van 2007 zijn verschillende leden van de werkgroep langs geweest, echter zonder vondsten te doen of zelfs maar sporen te vinden.

In de loop van 2008 zal het fietspad Rhenen-Elst aangelegd of verbeterd worden. Ook hierbij opteert de gemeente voor archeologisch onderzoek. Maar ook ditmaal zal de exploratie ruim voor de wegwerkzaamheden plaatsvinden, zodat de aanleg geen oponthoud zal ondervinden.

Ede

Al sedert een reeks van jaren bestaan er prettige contacten tussen de opeenvolgende gemeentelijke archeologen van Ede en de WAR. Leden van onze werkgroep hielpen met diverse opgravingen, veelal in de westelijke uitbreidingen van Ede. Kon de WAR geen daadwerkelijke hulp leveren, dan werden de leden toch altijd uitgenodigd om aanwezig te zijn bij de diverse archeologische onderzoeken.

Zeer onlangs werd de woordvoerder van de WAR uitgenodigd om de presentatie van een nieuwe uitgave in de reeks Historische Cahiers Ede, getiteld 'Opgedolven Ede', bij te wonen. Professor dr. Harry Fokkens begon met een interessante lezing, waarna drs. Suzanne van der A, de huidige gemeentelijke archeologe, een boeiend betoog over opgravingen in en rond Ede ten beste gaf. Het boekje dat vervolgens aan de aanwezigen werd aangeboden bleek een aangenaam ogend en zorgvuldig samengesteld werkje te zijn.

Contactdag De Meern

De twaalfde jaarlijkse contactdag voor amateur-archeologen in de provincie Utrecht vond ditmaal op 13 oktober in De Meern plaats. De Historische Vereniging Vleuten-De Meern-Haarzuilens stond borg voor een, naar al spoedig bleek, uitgekiend programma.

De WAR in beraad

Een deel van de ruim 200 munten van het oude veerhuis

's Morgens enkele korte lezingen, een lunchpauze waarin ook recente vondsten van de aanwezige amateur-archeologen middels een tafelpresentatie bekeken werden en 's middags een programma, waarbij uit de bouw van een Romeins schip, een rondleiding over het castellumterrein De Hoge Woerd, een expositie van metaalvondsten uit Leidse Rijn, een educatief programma voor de schooljeugd en een demonstratie bronsconservering gekozen kon worden.

De middag werd besloten met een bezoek aan 'het Kabinet', het onderkomen van de plaatselijke historische vereniging, waar de archeologische en historische expositieS toegelicht werden onder het genot van een hapje en een drankje.

Prattenburg

In verband met de waterafvoer, vooral bij hevige regenval, worden op verschillende locaties in de gemeente Rhenen extra leidingen en opslagreservoirs aangelegd. In de maand december was het bos van Prattenburg aan de beurt. Via de gemeente kreeg de WAR een telefoontje van de aannemer dat langs de Cuneraweg een persleidingsleuf werd gegraven. Een lid van de WAR was ter plaatse aanwezig om de werkzaamheden archeologisch te begeleiden, maar de sleuf was erg smal en ondiep, terwijl plantenwortels nauwelijks tot geen zicht op de sleufwanden en -bodem boden. Na enkele tientallen meters graafwerk hield het WAR-lid het voor gezien.

Grebbeinie

Kort voor het einde van 2007 ontving de WAR van de provincie Utrecht het verzoek om deel te nemen aan de Grebbeliniedag op zaterdag 17 mei 2008. Op bovengenoemde dag wordt een inbreng verwacht van die organisaties die positief op het verzoek reageren. Op maandag 28 januari vindt een startbijeenkomst plaats, waarop een inventarisatie van aangedragen ideeën en activiteiten plaatsvindt.

Voortbestaan WAR

In het jaarverslag 2006 werden al zorgen uitgesproken ten aanzien van het voortbestaan van de WAR. De vergrijzing zette al een reeks van jaren geleden in, werkende jongeren vinden geen mogelijkheden om op werkdagen aan archeologische activiteiten binnen- of buitenshuis deel te nemen.

De huidige werkgroep heeft zich de laatste maanden op de donderdagmorgens grotendeels bezig gehouden met voorbereidingen voor de tentoonstelling van 9 januari 2008 *Ploeteren in de Palmerswaard*.

Het oude veerhuis

Eveneens in het vorige jaarverslag wordt vermeld dat de WAR een deel van het vondst-materiaal van het oude veerhuis een plaats in het provinciaal depot van Utrecht heeft gegeven. Dit proces is in 2007 voortgegaan, zodat nu 82 dozen met scherven en metaalfragmenten waaraan geen eer meer te behalen viel, zijn overgedragen. Overigens wordt een deel van de tentoonstelling *Ploeteren in de Palmerswaard* na afloop in bruikleen aan museum Het Rondeel gegeven, met de bedoeling het daar in de vaste collectie op te nemen.

Determineren van schervenmateriaal

Jaarverslag 2007

Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen e.o.

De Algemene Ledenvergadering op donderdag 22 maart 2007 werd door 61 leden bijgewoond. De aftredende bestuursleden Doorman en Strous stelden zich herkiesbaar en omdat er geen tegenkandidaten waren aangemeld werden beide heren herbenoemd. Het jubileumprogramma voor ons 100-jarig jubileum werd gepresenteerd. Van één onzer leden werd een legaat van € 2.300 ontvangen welk bedrag is toegevoegd aan het saldo van de Stichting Publicaties Oud Rhenen voorheen het Publicatiefonds.

In Hart van Rhenen werden de zes gebruikelijke lezingen georganiseerd, waarvan de voorjaarslezingen en de laatste najaarslezing samen met het Cuneragilde.

1. Dinsdag 16 januari 2007: Hens Dekker over 'Duiken in het verleden. Historie van het zwemmen in Rhenen.'
2. Woensdag 21 februari 2007: Henk Deys over 'Rhenen en de Reformatie.'
3. Donderdag 22 maart 2007: Ad de Jong over 'De Marsch.'
Voorafgaand aan deze lezing vond de Algemene Ledenvergadering plaats.
4. Donderdag 13 september 2007: Historisch Café met een zestal sprekers over wat hen bezighoudt.
5. Woensdag 31 oktober 2007: JanMaarten Doorman over een vliegongeval in 1918 bij het Ingense veer, en over vader en zoon Schagen van Leeuwen.
6. Dinsdag 27 november 2007: Henk Deys over *De brug over de Rijn bij Rhenen*, t.g.v. de 50e verjaardag van de brug op deze dag.

Na zijn toelichting op zijn boek overhandigde Deys het eerste exemplaar aan de heer P. van den Neste, hoofd Waterdistrict Rijn en Lek van Rijkswaterstaat te Wageningen, de beheerder van de Rijnbrug.

Ook dit jaar, evenals vorig jaar, werden de lezingavonden boven verwachting goed bezocht: resp. 125, 99, 85, 80, 60 en 142 personen. Bij de eerste lezing van Hens Dekker waren vele oudleden van zwemclub 'De Forellen' aanwezig; bij de laatste lezing waren afgevaardigden van Rijkswaterstaat aanwezig, én vele leden waren natuurlijk afgekomen op het boek dat na afloop te koop was.

De vereniging werd door bestuursleden vertegenwoordigd in het Cuneragilde, de Stichting Vrienden van museum Het Rondeel, de Gemeentelijke Monumentencommissie, de Stichting Beiaard Cuneratoren en Comité van Aanbeveling 100 jaar HVOR. Op de Oranjemarkt op maandag 30 april 2007 bemensden we weer een kraam. De Werkgroep Archeologie Rhenen (WAR) bracht een groot aantal scherven uit de opgraving van het oude veerhuis uit 1984 over naar het provinciaal depot. De Werkgroep Dialect zag op donderdag 26 april 2007

het resultaat van vier jaar werken bekroond met de presentatie van *Rhenen kruispunt van dialecten*. In een geanimeerde bijeenkomst in het Oude Raadhuis werd het boek gepresenteerd en het eerste exemplaar aan de kersverse burgemeester drs. J.H.A. van Oostrum overhandigd.

In het vorige jaarverslag werd melding gemaakt van een brief aan het gemeentebestuur waarin gevraagd werd naar de voortgang van ons enige jaren daarvoor mondeling gedaan verzoek om een eigen onderkomen; voorzitter Deys refereerde daar aan tijdens zijn eeuwrede op vrijdagmiddag 5 oktober j.l. Hierop is geen reactie gekomen van de gemeente, zodat aan het einde van het jaar de leden Dekker, van Ommeren en Strous werden gevraagd voor een Werkgroep Huisvesting. Hun opdracht is onderzoek te doen naar de (on)mogelijkheden van huisvesting en daarvoor plannen te presenteren aan het bestuur. Deze uitgewerkte plannen worden vervolgens aan de gemeente voorgelegd.

Jan Menting, initiatiefnemer en voorzitter van de Werkgroep Rhenens Dialect

Een tweede nieuwe werkgroep is de Werkgroep Digitalisering c.q. Beeldbank.

De leden Blankestijn en Dekker zijn in september gevraagd, en bestuurslid Doorman heeft zich eind november bij hen aangesloten, en hun opdracht is onderzoek te doen naar de mogelijkheden van het oprichten van een beeldbank door het verzamelen en digitaliseren van allerlei beeldmateriaal teneinde dit materiaal voor het nageslacht te bewaren én ter beschikking te stellen van geïnteresseerden.

Wat het bestuur zorgen blijft baren is het feit dat ruim tien jaar geleden de gemeente heeft besloten het oude stadsarchief van Rhenen (van 1337 tot 1926) over te dragen aan het Streekarchief te Wijk bij Duurstede. Reden voor dat besluit was dat de provincie Utrecht van mening was dat de archieven

Gezicht op Rhenen, door Jan van Goyen. Olieverf, ca. 1646 (Art Gallery of Ontario, Toronto, Canada)

van de gemeenten in de zuidoost hoek van de provincie uit efficiëncy-overwegingen geconcentreerd moesten worden. Gevolg zal zijn dat bezoekers aan het rijke Rhenense archief naar Wijk bij Duurstede zullen moeten dat met openbaar vervoer slecht bereikbaar is. Het toenmalige gemeentebestuur heeft blijkbaar over het hoofd gezien dat, in tegenstelling tot Wijk bij Duurstede, Rhenen op een kruispunt van treinen en bussen ligt, én ver boven de zeespiegel. Aan dit probleem zal de komende tijd aandacht worden besteed. Indertijd is de historische vereniging niet gehoord, laat staan betrokken bij het gemeentebesluit.

Aan het einde van het jaar waren er 593 abonnees, waaronder 552 betalende leden, waarvan ongeveer 230 adressen buiten de postcodes van de stad en Achterberg, tot in alle provincies van Nederland. Via de website worden per jaar zo'n 6 nieuwe leden aangemeld. Onze website wordt steeds beter bezocht. In 2007 werden 6.605 bezoekers geteld met de meest uiteenlopende vragen (vanaf augustus 2002 staat de score op totaal 36.005). Het gemiddelde schommelt tussen de 16 en 18 bezoeken per dag met uiteenlopende vragen, verreweg de meeste over genealogie.

Een interessante vraag, met een afbeelding van een schilderij, kwam van een museum in Canada, dat aan herinrichting van het museum begint en een schilderij van Rhenen door Jan van Goyen (1660) wil ophangen in de vaste collectie. Daarover werden vele vragen gesteld, zoals: heeft er aan de overkant van de Rijn inderdaad een hoge rand met een herberg gestaan? Zagen herbergen er toen zo uit? Wat betekent de zwaan op het uithangbord? Wat voor mensen zitten er in de kar op de voorgrond, zijn dat belangrijke mensen, of gewoon volk? Wat doet die man in het water met die manden, of fuiken?

Een andere vraag betrof een oude foto (per mail meegestuurd) met de vraag waar in Rhenen dit was.

Per 1 januari 2007 werd het saldo van het Publicatiefonds overgeheveld naar de Stichting Publicaties Oud Rhenen (SPOR). De verwachting is dat in de komende tijd meer en meer boeken zullen worden uitgegeven en omdat bij het uitgeven van boeken financiële risico's gelopen worden, werd het raadzaam geacht dit onder te brengen in een Stichting. Het bestuur van de Stichting, die overigens al in 2004 werd opgericht, bestaat uit enkele leden van het bestuur van de vereniging.

Laurens Schoemaker

Het jaar 2007 is een druk jaar geweest met de voorbereidingen van het jubileumjaar en de opening daarvan op vrijdag 5 oktober 2007 met de presentatie van *Tegen de helling van de Heuvelrug*, het prachtige boek van Laurens Schoemaker, uitgegeven door Uitgeverij Matrijs te Utrecht. In het boek zijn 251 tekeningen van Rhenen over de periode 1600 -1900 bijeengebracht en beschreven, een boek waar de vereniging trots op kan zijn.

De jubileumcommissie bestaat uit mw L.E.G. (Lidy) Bultje-van Dillen, H.B. (Henk) Gieszen, W.A. (Willem) van Ommeren, Th.J. (Theo) Peek, W.H. (Pim) Strous en E. (Ellen) Vlak-Derksen.

Het jaar 2008 zal niet minder druk worden met de uitvoering van de plannen die deze commissie nog in petto heeft.

Rhenen, 31 december 2007
Willem H. Strous, secretaris

Mathias van Geuns. Gezicht op Rhenen (coll. Het Rondeel, Rhenen, in bruikleen)

Jaarverslag 2007

Stichting 'Vrienden van het gemeentemuseum Het Rondeel te Rhenen'

Het aantal 'Vrienden' bedroeg ultimo 2007 ongeveer 120.

Hierbij dient aangetekend dat het totale aantal iets hoger ligt, daar nogal eens per persoon en niet per echtpaar geteld wordt. Deze misschien wat vreemde telling houdt verband met de notatie van bank of postgiro, waarbij vaak de rekening op naam van beide echtelieden staat.

Het bestuur van de stichting heeft geen wijziging ondergaan. Volledigheidshalve volgt hierna de samenstelling ervan:

Voorzitter mevr. L.E.G. Bultje - van Dillen; secretaris A.J. van Drunen; penningmeester W.H. Strous; lid H.P. Deys; lid H.E. Dekhuijzen.

In de lente van 2007 berichtte ons lid de heer Aart de Veer, dat hij Rhenen ging verlaten en dientengevolge zijn kunstgalerie 'Arborhenum' binnen afzienbare tijd zou sluiten. Als pleister op de wonde bood hij de Stichting 'Vrienden...' een deel van de kunstwerken die hij in bezit had, ten geschenke aan. Het bestuur haastte zich zijn instemming met dit voornemen kenbaar te maken, al bleek ook uit de brief dat we het vertrek van dhr. de Veer en het sluiten van zijn galerie met spijt tegemoet zagen. Liefst 21 kunstwerken kwamen zo in het bezit van de Stichting 'Vrienden'. Na de overdracht aan het museum zijn zij geruime tijd tezamen in Het Rondeel geëxposeerd geweest.

Al enige jaren biedt het raadhuis aan de Nieuwe Veenendaalseweg de gelegenheid aan Rhenense ingezetenen om in de ruime ontvangsthall tentoonstellingen in te richten. Van deze mogelijkheid wordt vrijwel maandelijks gebruik gemaakt. Hoewel deze exposities van zeer uiteenlopende aard zijn, houdt het bestuur het gebodene in de gaten. Immers, plaatselijke kunstenaars maken graag van deze gelegenheid gebruik. Verscheidene malen heeft de Stichting dan ook overwogen om uit deze tentoonstellingen een keuze te maken.

Ook de Kunstroute biedt ruime mogelijkheden om kennis te maken met wat Rhenen op het terrein van de beeldende kunst te bieden heeft. Tijdens de rondgang staat het bestuur steeds weer verbaasd over het hoge peil van de kunstzinnige medebewoners van de gemeente Rhenen.

Ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen en Omstreken kwam een schitterende collectie tekeningen van Rhenen onder de naam *Tegen de helling van de Heuvelrug* in boekvorm tot stand. Gemeentemuseum Het Rondeel stelde tegelijkertijd een deel van deze tekeningen tentoon. Vrijwel direct bij de opening werd de conservator een tekening te koop aangeboden die aan zowel het boek als aan de tentoonstelling ontbrak. De Stichting 'Vrienden' zag kans het werk van Mathias van Geuns aan te kopen. Korte tijd later ontving het museum een brief, waarin alweer een onbekend werk

te koop werd aangeboden. Een schilderij ditmaal. De conservator van het museum en de secretaris van de stichting reisden, zodra de mogelijkheid zich voordeed, af naar het opgegeven adres. Helaas moesten zij constateren dat het geen schilderij van Rhenen met de Cunera, maar een mooi werk met Arnhem en de Eusebius tot onderwerp betrof. Na de eigenaresse geadviseerd te hebben dit schilderij aan het historisch museum in Arnhem aan te bieden of het te laten veilen bij een bekend Arnhems veilinghuis, togen zij een illusie armer, maar een ervaring rijker, huiswaarts. Niettemin, een boeiend en, op de keper beschouwd, voor de stichting en Het Rondeel een heel gunstig jaar.

*Rhenen, 31 december 2007,
Ton van Drunen, secretaris.*

Financieel Jaarverslag 2007

Stichting 'Vrienden van gemeentemuseum Het Rondeel te Rhenen'

Inkomsten	€	Uitgaven	€
Donaties 2007	1.784,50	Kamer van Koophandel 2007	21,62
Donaties 2008	15,00	Acceptgiro's	161,51
Via Cuneragilde	24,00	Secretariaatskosten	41,60
VVV Veluwe-Vallei, Ede, betr. rondleidingen	334,00	Aankopen: Matthias van Geuns	1.200,44
Rente	13,42		
	2.170,92		1.425,17
01-01-2007 Saldi	2.552,11	31-12-2007 Saldi	3.297,86
	4.723,03		4.723,03

*Rhenen, 5 januari 2008
Willem H. Strous, penningmeester*

Financieel Jaarverslag 2007

Stichting Publicaties Oud Rhenen

Inkomsten	€	Uitgaven	€
<i>Rhenen kruispunt van dialecten</i> - subsidies	5.500,00	<i>Rhenen kruispunt van dialecten</i> - kosten	9.939,75
Idem – verkopen	5.113,80	<i>De brug over de Rijn bij Rhenen</i> – kosten	10.709,96
<i>De brug over de Rijn bij Rhenen</i> - subsidies	2.500,00	Algemene kosten	68,65
Idem – verkopen	2.736,85	Kamer van Koophandel	21,62
Verkopen diversen/ oude voorraden	753,83	Bankkosten	28,72
<i>Tegen de helling van de Heuvelrug</i> - verkopen	160,00	<i>Tegen de helling van de Heuvelrug</i> – presentex.	531,44
Jubileumbijdragen	24.920,00	<i>Arch. Kroniek 2004/2005</i> 35 ex	35,00
Legaat	2.300,00	Algemene kosten Jubileumjaar	1.530,71
Rente	19,97	Opening Jubileumjaar	4.849,50
		<i>Ploeteren in de Palmerswaard</i>	188,48
		Jubileumavond	188,48
		Symposium	142,68
		Scholenproject	274,65
		Jubileumboek – vooruitbetaalde kosten	5.000,00
	44.004,45		33.509,64
01/01/2007 Saldi	4.429,55	31/12/2007 Saldi	20.732,03
Overgeboekt van Publicatiefonds HVOR	5.832,43	Rek.-crt HVOR	24,76
	54.266,43		54.266,43

Rhenen, 4 januari 2008

Willem H. Strous, penningmeester

Financieel Jaarverslag 2007

Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen e.o.

Inkomsten	€	Uitgaven	€
Contributies 2007: 538 x € 17,50, incl € 2,50 jubileumbijdragen	9.415,00	Oud Rhenen, incl. porti	4.732,69
16 x € 8,75	140,00	Lezingen/zaalhuur	225,00
Contributies 2006	30,00	Secretariaatskosten	641,06
Contributies 2008	35,00	Kamer van Koophandel	21,62
Rente	10,43	Abonn./Contributies	162,00
Subsidie gem. Rhenen	461,00	Kosten WAR	89,57
Introducees	30,00	Kosten website	356,29
Inschrijvingen 20080117	1.340,00	Kosten bank	26,85
		Jubileumbijdragen 533 x € 2,50	1.332,50
		Kraamhuur Oranjestad	39,45
	11.461,43		7.627,03
Saldi 01-01-2007	2.488,83	Saldi 31-12-2007	6.062,54
Rec.-crt Publicatiefonds	- 285,45	Rek.-crt SPOR	- 24,76
	13.664,81		13.664,81

Rhenen, 8 januari 2008

L.E.G. Bultje – van Dillen, penningmeester

Toelichting:

Het hoge eindsaldo is veroorzaakt door:

1. de vooruitbetalingen op deelname aan de jubileumavond in Ouwehands Zoo op donderdag 17 januari j.l. (134 x € 10,00=€ 1.340,00)
2. de pas in 2008 ontvangen nota van het Rode Kruis voor het gebruik van hun gebouw (€ 500,00)
3. in 2007 zijn geen kosten gemaakt voor de sprekers; alle lezingen werden verzorgd door eigen leden
4. er zijn geen bijzondere kosten geweest, zoals in 2006 voor briefpapier, folder-materiaal etc. De kosten van de twee boekpresentaties (*Rhenen kruispunt van dialecten* op 26 april en *De brug over de Rijn bij Rhenen* op 27 november) zijn betaald door de Stichting Publicaties Oud Rhenen (SPOR), zie Financieel Jaarverslag 2007 SPOR
5. de kosten van de opening van het jubileumjaar (bijeenkomst in de Cunerakerk en de receptie in Hart van Rhenen) zijn betaald uit het budget van het jubileumprogramma, zie Financieel Jaarverslag 2007 SPOR